

Marit Johannesen Stiklestad

Utvikling av trygg tilknytning hos de yngste barna i barnehagen

- et ledd i forebygging av sosiale og emosjonelle vansker

- En kvalitativ intervjustudie med førskolelærere på småbarnsavdelinger

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for pedagogikk
Kjølnes ring 56
3918 Porsgrunn

<http://www.usn.no>

© 2017 Marit Johannesen Stiklestad

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	5
Forord	7
1.0 Innledning	8
1.1 Bakgrunn for studien.....	9
1.2 Fokus og forskningsspørsmål.....	10
1.3 Formål, begrepsavklaring og avgrensning	11
1.4 Oppgavens oppbygning.....	12
2.0 Faglig tilnærming	13
2.1 Tilknytningsteori.....	13
2.1.1 Tilknytningsatferd og indre arbeidsmodeller	14
2.2 Kategorier av tilknytning	15
2.2.1 Trygg tilknytning	15
2.2.2 Utrygg tilknytning.....	16
2.3 Trygghetssirkelen.....	18
2.4 Stress hos barn	20
2.5 Sosiale og emosjonelle vansker	21
2.6 Kvalitative faktorer	23
3.0 Metode	27
3.1 Forskningsdesign	27
3.1.1 Bakgrunn.....	27
3.1.2 Valg av informanter	27
3.1.3 Forskerrollen	28
3.1.4 Kritikk av egen forskerrolle og metode	28
3.2 Vitenskapsteoretisk tilnærming.....	29
3.2.1 Hermeneutikk.....	29
3.3 Metodologiske tilnærminger	30
3.3.1 Intervju	31
3.3.2 Datainnsamling og analysetilnærming.....	31
3.3.3 Validitet og reliabilitet i studien.....	32
3.4 Forskningsetikk.....	33
4.0 Presentasjon av empiri og analyse	35
4.1 Kategorier.....	35
4.2 Trygg tilknytning	36

4.2.1 Oppstart med tanke på tilknytning og trøst	36
4.2.2 Foreldrenes rolle i overlevering	41
4.2.3 Oppsummering.....	44
4.3 Å venne seg til barnehagen	45
4.3.1 Oppstart.....	45
4.3.2 Forebygging	52
4.3.3 Tidlig innsats.....	55
4.3.4 Oppsummering.....	57
4.4 Kvalitative faktorer i barnehagen.....	58
4.4.1 Oppsummering.....	63
4.5 Oppsummerende tanker fra analysearbeidet	63
5.0 Drøfting, viktige funn og veien videre.....	67
5.1 Innledning	67
5.2 Viktige funn i studien.....	67
5.3 Veien videre	70
6.0 Litteraturliste	71
Oversikt over figurer	74
Vedlegg.....	75

Sammendrag

For at de yngste barna skal oppleve trygghet i barnehagen, er de avhengige av å ha voksne rundt seg som de kan støtte seg til. Mange barn starter i barnehagen allerede som 1-åringer, og får dermed mange nye mennesker- og situasjoner å forholde seg til. Kunnskap om at barn møter barnehagen med ulike forutsetninger er kommet mer fram i lyset i takt med et fremtredende syn på barn som deltakende subjekter med iboende evner.

Denne studien tar for seg førskolelærernes arbeid med tilknytning hos de yngste barna i barnehagen som del av forebygging med tanke på sosiale og emosjonelle vansker hos barna. Formålet med studien er å finne ut av hva førskolelærere vektlegger når de skal skape trygghet for barn, og hvordan de bruker sine kunnskaper i denne forbindelse. Dette danner igjen et utgangspunkt for barnets videre utvikling og er del i forebygging av sosiale og emosjonelle vansker. Med tanke på at stadig flere 1-åringer begynner i barnehage, blir relasjoner til de voksne av stor betydning for en trygg oppstart og for den videre utviklingen hos barnet med tanke på lek, utforskning og læring (KD, 2017, s. 13). Forskning fra NOU (2012) *Til barnas beste*, trekker frem antall barn per ansatt som en avgjørende faktor i etableringen av relasjoner. Ny *Rammeplan* (KD, 2017, s. 8) understreker i denne forbindelse at personalet skal møte barnas uttrykk og behov for omsorg med sensitivitet. På denne måten blir også personalets kunnskaper sentrale for kvaliteten i barnehagetilbudet, noe som vil bli vektlagt i min studie (KD, 2017).

Selve studien er gjennomført i perioden høst 2016 - vår 2017. Til sammen har fem førskolelærere på småbarnsavdelinger fra fem ulike barnehager deltatt som informanter. Metoden som er blitt brukt i studien er intervju, hvor ønsket var å sette lys på det viktige grunnlaget som legges de første årene i barnehagen med tanke på tilknytning og som del av forebygging for sosiale og emosjonelle vansker. Intervjuene ble gjennomført individuelt med hver enkelt førskolelærer i deres barnehager.

Funn i studien samsvarer med tidligere studier som viser at relasjoner mellom barn og voksne har stor betydning for barnets videre utvikling. Voksnes rolle som en trygg base for barnet viser seg å være avgjørende for å skape en trygg tilknytning til barnet. I tillegg viser resultater fra min studie at tidlige tilknytningserfaringer, foreldresamarbeid, forutsigbarhet, bemanningssituasjon, gruppestørrelse, forebygging gjennom det daglige arbeidet, samt tidlig innsats, kan innvirke på hvordan tilknytningen til barnet blir og

hvorvidt barnet utvikler videre vansker. For at barn skal kunne utvikle en trygg tilknytning og at dette kan hindre utviklingen av sosiale og emosjonelle vansker, har studien også belyst viktigheten av en god pedagogisk praksis og det å opparbeide seg nødvendige kunnskaper som trengs i det viktige arbeidet.

Forord

Denne masteroppgaven gjenspeiler noen av de viktigste temaene innenfor utdanningen i spesialpedagogikk. Mitt fokusområde har vært tilknytning og sosiale og emosjonelle vansker, som jeg tenker er sentralt med tanke på barnets velvære i barnehagen og i dets utvikling. Gjennom å skrive masteroppgaven har jeg søkt etter kunnskap i litteraturens verden og utviklet en forståelse som jeg bærer med meg som fremtidig spesialpedagog. Prosessen rundt studien har vært veldig spennende, men også utfordrende på mange måter. Uansett hvor engasjert en er i et tema, er det ikke til å legge skjul på at det til tider har vært en utfordring å skulle holde en rød tråd gjennom oppgaven. Jeg har omsider kommet i mål, og har flere som har hjulpet meg underveis som jeg ønsker å takke.

Jeg vil først og fremst takke min veileder Solveig Nordtømme, for all hjelp underveis i prosessen, fra gode tips til kritisk tenkning og refleksjon. Takk for et flott samarbeid gjennom hele perioden!

Jeg vil også takke førskolelærerne som har gjort det mulig å gjennomføre denne studien. Takk for alle gode innspill og innblikk i deres hverdag i barnehagen. Dere har alle vært store inspirasjonskilder for oppgaven min.

Tilslutt vil jeg takke min tålmodige samboer som har hjulpet meg med oppsett og andre spørsmål underveis knyttet til oppgaven og den nærmeste familien min som har stilt opp med støttende ord og korrekturlesning av oppgaven. Jeg er veldig takknemlig for all den gode hjelpen jeg har fått!

Tønsberg, 30.05.2017

Marit Johannesen Stiklestad

1.0 Innledning

Når barn starter i barnehagen er det en ny tilværelse med nye voksne, nye barn og nye rutiner. Barnet er vant til kjente personer og omgivelser hjemmefra, og skal nå bevege seg ut i noe ukjent. Mens noen barn har med seg et trygt grunnlag hjemmefra, blir møte med barnehagen for noen fylt av en større usikkerhet. Barn uansett utgangspunkt trenger noen rammer som de kan kjenne seg igjen i og som kan være med å skape trygghet for dem i møte med barnehagen. Noen begynner i barnehagen allerede ved 1-års alder, og har dermed behov for tett voksenkontakt den første tiden. Det skjer mye i barnets utvikling de første årene og mye av grunnlaget som legges kan ha stor betydning for barnets videre utvikling.

NOU (2012) *Til barnas beste*, viser til en betydelig økning blant barn yngre enn 3 år i barnehagen. I denne forbindelse anslår Statistisk sentralbyrå (2016) at ca.80 prosent av barn mellom 1 og 2 år går i barnehagen. Med tanke på denne økningen har det også kommet mer forskning rundt de yngste barna, og betydningen av gode relasjoner til de voksne. På denne måten har antall barn per ansatt blitt fremmet som en viktig faktor som sammen med tilstrekkelig bemanning kan være avgjørende for hvordan relasjonene mellom barn og voksne blir (NOU, 2012:1, 2012, s. 62-63). I min studie ønsker jeg derfor å se på hvilken betydning bemanningen har for kvaliteten i barnehagen, men også å sette lys på kompetanseutvikling hos personalet, som Stortingsmelding 41 (2008-2009) trekker frem som betydningsfullt for kvaliteten i barnehagen. Med tanke på å drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet for de yngste barna, blir tilknytning et svært sentralt område (NOU, 2012:1, 2012, s. 62).

Abrahamsen (2015) fremhever at små barns behov for trygge tilknytningsforhold ikke lenger kan overses. Hun viser til at vi sitter inne med mye forskningsbasert kunnskap rundt tidlig samspill som det blir viktig å ha nok kompetanse rundt for å kunne bruke kunnskapen i praksis (Abrahamsen, 2015, s. 31). I min studie ser jeg på førskolelærernes¹ pedagogiske praksis rundt hvordan de skaper trygg tilknytning for barn som et godt utgangspunkt for deres videre utvikling. For at studien skal ha et spesialpedagogisk fokus,

¹ Ordet førskolelærer blir brukt ettersom alle mine informanter var ferdigutdannet før barnehagelærertittelen kom i 2015.

har jeg valgt å se på hvordan en trygg tilknytning kan være et ledd i forebygging av sosiale og emosjonelle vansker.

1.1 Bakgrunn for studien

I *Barnehageloven* (2005), §1 står det at; «Barnehagen skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap.» Dette utdyper gjeldende rammeplan (KD, 2011, s. 33) med at barns tidlige opplevelser påvirker selvoppfatningen. Dette innebærer at barnets beste alltid må være i fokus. I den nye rammeplanen som trer i kraft 1.8.2017 understrekes det at personalet skal legge til rette for at barna kan knytte seg til personalet og til hverandre. På denne måten blir trygghet i samspillet avgjørende for kvaliteten i relasjonen som etableres sammen med barnets videre utvikling. Jeg forstår dette som at det må skje en stadig utvikling av personalets kompetanse for å sikre god kvalitet i barnehagen. Dette bygger Stortingsmelding 41 (2008-2009) opp under, som viser til at personalet i barnehagen har en viktig oppgave i å oppfylle relevante behov rundt kompetanse for å holde høy kvalitet. Dette innebærer at personalet må tilegne seg mer kunnskap og samtidig kunne bruke kompetansen sin riktig i praksis. NOU (2012) *Til barnas beste*, viser til tilknytning som et svært viktig område å ha kunnskaper om i denne forbindelse. Både det å opprettholde tryggheten for dem med et trygt utgangspunkt, men også det å gi trygghet til barn med et utrygt utgangspunkt vil være av stor betydning å se på i min studie.

James & Prout (1990) viste til store endringer rundt syn på barn, som fortsatt er viktig å ha med seg. I dette ligger tankene rundt å se på barnet som en sosial aktør hvor fokuset ligger på å se barnets iboende evner og kompetanser istedenfor å ha fokus på dets mangler. Qvortrup (1994) trakk frem synet på barn som et fullverdig menneske helt fra starten av, noe som beskrives som *human beings*, i motsetning fra tidligere da man ofte definerte barn som *human becomings*, som tilsa at barn var ufullstendige individer som hele tiden skulle endres. Stine Vik (2014) utdyper det nye synet på barn, og har i denne forbindelse skrevet en artikkel om barns deltakelse og tidlig innsats. I artikkelen viser hun til en betydelig holdningsendring rundt å se barn som likeverdige deltakere, og hun fremmer den tidlige innsatsen som viktig for barns utvikling.

Barn møter barnehagen med ulike forutsetninger, og det å se det iboende i barnet blir dermed sentralt. Gjeldende *Rammeplan for barnehager* (KD, 2011, s. 24) viser også til at barn under opplæringspliktig alder ikke er en ensartet gruppe. Jeg forstår dette som at personalet må møte barns ulike utgangspunkt med forståelse, og se at de må se på barn som subjekter når barna kommer til barnehagen. På denne måten blir dette et viktig perspektiv å ha med seg gjennom studien.

1.2 Fokus og forskningsspørsmål

Hovedfokuset i denne studien er å undersøke hva førskolelærere vektlegger for å skape en trygg tilknytning, og videre hvordan dette kan forebygge sosiale og emosjonelle vansker hos barn. Min hensikt med studien er å sette lys på viktigheten av en trygg tilknytning, og hvordan dette kan være med på å forebygge at det utvikles senere vansker hos barnet. Kunnskap og kvalitet blir to viktige komponenter for å oppnå nettopp dette. Gjennom studien vil jeg kunne bidra i en kunnskapsproduksjon om hvordan barnehagen kan forebygge sosiale og emosjonelle vansker, og samtidig være med på å gjøre at temaet i større grad synliggjøres. Studien har en problemstilling og to underordnede forskningsspørsmål, og jeg vil i det følgende presentere valgene jeg har gjort rundt dette. Min problemstilling er:

Hvordan jobber førskolelærerne på småbarnsavdeling for å skape trygg tilknytning som et ledd i å forebygge sosiale og emosjonelle vansker hos barn?

Denne problemstillingen er det mulig å finne svar på ved å være observatør, men på grunn den avgrensede tiden jeg hadde til disposisjon, har jeg valgt å intervju førskolelærerne slik at de kan fortelle hvordan de jobber. Grunnen til at jeg valgte småbarnsavdeling, er at jeg ønsket å se på det grunnlaget som legges de første årene i barnehagen.

For å spesifisere problemstillingen har jeg laget to underordnede forskningsspørsmål som bygger på problemstillingen til oppgaven. Spørsmålene laget jeg med tanke på elementer som kunne være aktuelle innenfor mitt tema og som ville være til hjelp for meg for å sortere datamateriale. Mine forskningsspørsmål er;

- *Hvordan møtes barn og foreldre når barn begynner i barnehagen?*
- *Hvordan anvender førskolelærerne sin kunnskap for å skape trygghet for barn?*

Med bakgrunn i disse spørsmålene vil jeg spesifisere aktuelle elementer i studien, og dette vil være med på å avgrense studiens område.

1.3 Formål, begrepsavklaring og avgrensning

Gjennom opplevelser og samtaler under praksis i førskolelærerutdanningen har jeg fått erfare hvor høyt personalet setter barnets trygghet. For meg har dermed tanken vært at tryggheten må være som en grunnmur, og at det er først når barnet selv opplever å få møtt sitt behov for trygghet, at utvikling av relasjoner til personalet og barn kan skje. Det blir derfor sentralt å se på hvordan man skaper en trygg tilknytning for barn i barnehagen uansett hvilke utgangspunkt barnet har. Med tanke på at barn starter i barnehagen allerede fra 1- års alder, blir betydningen av en trygg overgang svært viktig.

I takt med tidlig oppstart i barnehagen, er det kommet flere undersøkelser rundt de yngste barna med tanke på stressnivå, som viser at mange barn er stresset store deler av barnehagedagen. På denne måten kan stress i ulik grad påvirke hvordan barnet opplever barnehagen og kan innvirke på barnets trygghet. Dette innebærer også å se på betydningen av beskyttende faktorer og risikofaktorer hos barnet.

Da masteroppgaven min dreier seg om tilknytning som et ledd i å forebygge sosiale og emosjonelle vansker, vil det på denne måten være av betydning å definere noen viktige begreper og belyse noen av de viktigste temaene i studien. Ettersom tilknytning er hovedfokuset i oppgaven, blir det av betydning for studien å se på hva som definerer en trygg tilknytning. Bowlby (1984) viste til at barnet kan få en *trygg tilknytning* dersom det blir møtt av med sensitivitet og tilgjengelighet fra omsorgspersonen. For at barn skal utvikle en trygg tilknytning blir det forebyggende arbeidet som gjøres i barnehagen dermed essensielt for å forhindre at vansker eller problemer utvikler seg. Dette har jeg forstått i tråd med Midthassel, Bru, Ertesvåg & Roland (2011, s. 11) som fremhever *forebygging* som beskyttende mekanismer mot det man ønsker å unngå. Barnehagen har ifølge gjeldende *Rammeplan* (KD, 2011, s. 36) en samfunnsoppgave rundt tidlig forebygging av problematferd. Hvis det derimot skulle forekomme *sosiale og emosjonelle vansker*, blir det viktig å kjenne til hva som definerer disse vanskene og hva som kan gjøres med det. Dette innebærer innagerende og utagerende vansker, som kan utvikles hos barnet hvis ikke forebyggingen er tilstrekkelig (Holland, 2013). Det er tydelig at tidlig

innsats har fått stor oppmerksomhet, og det er et krav som er lagt i ny rammeplan. Med tanke på min studie ser jeg på tidlig innsats ved å følge opp uheldige samspillsmønstre (KD, 2011, s. 10). I sammenheng med at mange barn utvikler sosiale og emosjonelle vansker, har jeg valgt å se på hvordan utvikling av en trygg tilknytning kan være forebyggende for nettopp dette.

Videre i oppgaven vil jeg også gå inn på nyere forskning rundt de yngste barnas stressnivå og ser så på kvalitative faktorer i barnehagen som har betydning for barnet i barnehagen. En annen side som kan være av betydning for hvordan små barn har det i barnehagen er temperament (Brandtzæg, Torsteinson & Øiestad, 2013, s. 62). Det er gjort flere studier rundt barnets medfødte temperament og betydningen for utviklingen av tilknytning. I min studie har jeg valgt å ikke gå inn i tolkning av temperament. Jeg har vært mer oppmerksom på hva førskolelærerne sier om gråt og om hvordan de tolker kroppsspråk. Dette er av betydning for hvordan de etablerer kontakt, ettersom barna er i startfasen av sin språkutvikling.

1.4 Oppgavens oppbygning

Jeg har til nå redegjort bakgrunn for valgt tema i studien med påfølgende forskningsspørsmål, formålet med oppgaven, teoretiske standpunkt og avgrensning av oppgaven.

I kapittel 2 presenterer jeg min faglige tilnærming til studien.

I kapittel 3 redegjør jeg for valg jeg har gjort med metode som forskningsdesign, vitenskapelige- og metodologiske tilnærminger. En viktig del i dette kapittelet blir også forskningsetikken og redegjørelse av denne.

I kapittel 4 legger jeg fram empiri og analyse av innsamlede data hvor jeg har laget kategorier som utmerket seg etter transkriberingen av intervjuene. Det vil være en oppsummering under hver kategori og en samlet oppsummering på slutten av kapittelet.

I Kapittel 5 kommer det en drøfting, viktige funn presenteres, samt veien videre.

2.0 Faglig tilnærming

Det finnes mange ulike innfallsvinkler rundt barns utvikling. Mens Jean Piaget (1896-1980) hevdet at læring var biologisk betinget og at barn gikk gjennom ulike utviklingsstadier etter sin alder, trakk Lev Vygotskij (1896-1934) frem betydningen av voksne som støttende stillas i barns språklige- og sosiale utvikling (Gopnik, Meltzoff & Kuhl, 2002). I min studie har jeg valgt en faglig tilnærming som retter seg mot tilknytning som grunnlag for barnets utvikling. Inspirasjonen for valg av tilnærming er barnepsykiater og psykolog John Bowlby (1907-1990) som har utviklet tilknytningsteorien. Bakgrunnen for utviklingen av teorien var Bowlbys interesse for barnets personlighetsutvikling. Han hevdet at fravær eller nærhet til omsorgsperson kunne påvirke båndene som knyttes mellom dem, samtidig som det påvirker barnets videre utvikling (Hart & Schwartz, 2012, s. 69). Sammen med interessen for barnets samspill til omsorgsperson, kan det også tenkes at erfaringene som han bar på fra barndommen rundt mange separasjoner fra foreldrene vekket en interesse for å forske på nettopp dette (Abrahamsen, 2015, s. 48).

Bowlbys teorier ble utviklet på 1950-tallet etter observasjoner av mor-barn relasjonen, men hans banebrytende arbeid har dannet grunnlaget for videre forskning om tilknytning hos barn. Powell, Cooper, Hoffman, & Marvin (2015) har videreført hans arbeider med å utvikle det som kalles *Trygghetssirkelen*. Abrahamsen (2015) har bidratt med at Bowlbys arbeider har blitt tilgjengelig for barnehagelærerstudenter ved flere utgivelser. Hart og Schwartz (2009) har skrevet om hva som skjer fra interaksjon til relasjon og har videreført Bowlbys arbeider rundt tilknytningsteorien. Videre har Broberg, Hagström & Broberg (2014) skrevet om hva trygghet betyr for lek og læring. Brandtzæg, Torsteinson & Øiestad (2013) med boka; «Se barnet innenfra», bygger på trygghetssirkelen og hvordan den kan forstås og arbeides med i barnehagen. Drugli (2010) har gjort forskning på de yngste barna i barnehagen om hvordan barnehagen kan være et godt sted å være liten.

2.1 Tilknytningsteori

Tilknytning beskrives som det sterke følelsesmessige- og emosjonelle båndet mellom barn og omsorgsperson (Bowlby, 1984). Kvaliteten på dette båndet kan variere, men Bowlby hevdet at alle barn på en eller annen måte knytter seg til omsorgspersonen sin. Innenfor tilknytningsteorien fremhever han noen nøkkelbegreper som har stor betydning

i arbeid med tilknytning. Det første er *emosjonell tilgjengelighet*, som viser til tilknytningspersonens tilgjengelighet både fysisk og emosjonelt (Bowlby, 1973, s. 203). Ved gjentatte opplevelser hvor voksne viser sensitivitet og gir respons overfor barns signaler, vil barnet kunne få en bevissthet om at den voksne er tilstede selv om de trekker seg litt lenger bort. Det andre er begrepet *trygg base*, som viser til at barnet kan søke trygghet og trøst hos den voksne, samtidig som de søker støtte til utforskning av omgivelsene og i sin utvikling (Bowlby, 2005, s. 12). Begrepet ble opprinnelig utviklet av utviklingspsykologen Ainsworth (1913-1999), og Bowlby trakk det med videre i sin forskning og utvikling av tilknytningsteorien.

Studier av mor-barn relasjonen i Uganda og Baltimore resulterte i «fremmedsituasjonen», hvor Ainsworth, Blehar, Waters & Wall (1978) observerte reaksjonene til barn i samspill og fravær av sin omsorgsperson. Dette bidro til å kategorisere barnas ulike tilknytningsmønstre, som vil bli presentert videre i oppgaven gjennom andre forskeres arbeid. Abrahamsen (2015, s. 46) trekker frem at tilknytningsteorien møtte mye kritikk på grunn av de eksisterende tankene om at for mye omsorg førte til bortskjemte barn. Likevel har Bowlbys forskning på tilknytning ført til at de yngste barnas behov med tanke på samspill og læring, i større grad har blitt satt i fokus (Abrahamsen, 2015). Ettersom bruk av kunnskap rundt en trygg tilknytning kan være med å skape et trygt grunnlag hos de yngste barna i barnehagen er Bowlbys forskning av stor betydning for min studie. Dette fører meg videre til barnets tilknytningsatferd og indre arbeidsmodeller, som er viktige byggesteiner i utvikling av barnets tilknytning.

2.1.1 Tilknytningsatferd og indre arbeidsmodeller

Gjennom relasjonen til tilknytningspersonen i det første leveår, utvikler barnet ulike modeller for å danne en forståelse av verden rundt seg og oppfattelse av seg selv (Bowlby, 1973). Denne forståelsen og oppfattelsen styrer barnets håndtering av situasjoner det møter, hvordan det forstår miljøet rundt seg, og kan gjenspeiles i måten barnet forholder seg til andre på (Hart & Schwartz, 2009, s. 73). Dette innebærer at opplevelsene barnet har med sin tilknytningsperson når det viser tilknytningsatferd i form av gråt, engstelse eller stress, får stor betydning for hvordan barnet senere vil være i samspill med- og søke kontakt med andre på. Drugli (2010, s. 25) trekker frem at barn som bærer med seg negative indre arbeidsmodeller, i mange tilfeller unngår å søke trøst hos en voksen, da de tidligere ikke har fått dekket disse behovene hos sin tilknytningsperson. På denne måten

bærer de med seg tanken om at det samme vil skje hos nye voksne det møter. Dermed er gode samspillserfaringer mellom barn og tilknytningsperson av stor betydning da barnet bærer med seg de gode erfaringene rundt å bli møtt med tillit (Bowlby, 1973, s. 203). De indre arbeidsmodellene endres etterhvert som vi møter nye mennesker som gir oss nye samspillserfaringer. Bowlby (1973) pekte på den måten på at negative arbeidsmodeller kan bli positive, og motsatt, avhengig av om barnet blir bekreftet når det viser sin tilknytningsatferd. Dermed vil det alltid være mulig for barn med utrygg tilknytning å kunne endre de indre arbeidsmodellene for å skape en trygg tilknytning.

I følge Abrahamsen (2015) kan tilknytningsbåndene som knyttes mellom barn og omsorgspersoner enten fungere som beskyttelse eller risikofaktor som vil komme til uttrykk gjennom barnets tilknytningsmønster. Jeg vil derfor gå videre inn i de ulike formene for tilknytning.

2.2 Kategorier av tilknytning

Bowlby (1984) fremhevet voksnes sensitivitet og hvilken form for omsorg som gis som avgjørende for om tilknytningen blir trygg eller utrygg. Jeg vil derfor gå inn på de ulike mønstrene og vise til hvordan barnets atferd kan gjenkjennes i barnehagen.

2.2.1 Trygg tilknytning

Barnet kan oppleve trygg tilknytning når tilknytningspersonen er tilstede og fungerer som en sikker base når barnet søker beskyttelse og bekreftelse (Bowlby, 1984). Dette innebærer ifølge Drugli (2010, s. 86) at den voksne viser omsorg overfor barnets signaler, og er god på å tolke og respondere på barnets behov. Barn klarer ikke å takle mange følelser samtidig, men ved at voksne setter ord på følelsene som barnet har, forsterker positive følelser og nedtoner de negative, kan det hjelpe barnet å organisere følelsene hos barnet (Brandtzæg, Torsteinson & Øiestad, 2013 og Drugli, 2010). Ved at voksne aktivt bruker stemme, bevegelser, mimikk for å sette ord på det som skjer vil barnet Jf. Drugli (2014) på sikt kunne mestre den emosjonelle selvreguleringen. Barn vil dermed kunne bli trygge når de blir møtt med forståelse ved at voksne er gode på å tolke barnets gråt og andre uttrykksformer og tilpasser responsen de gir til barnet. Dette har jeg forstått som at barn med trygg tilknytning bærer med seg positive indre arbeidsmodeller som de har utviklet i samspill med sin omsorgsperson, og vil dermed kunne ha tillit til at den voksne

er tilstede når de har behov for trøst (Drugli, 2010, s. 27). Sett i samsvar med Broberg et al., (2014), tar barn som har utviklet indre arbeidsmodeller basert på tillit til omsorgsperson, med seg disse erfaringene til barnehagen når de møter personalet. Barn som er lei seg vil dermed kunne tenke at noen vil trøste dem og gi dem støtte. Voksnes måte å vise sin tilgjengelighet på overfor barnet vil derfor i stor grad bestemme om barnet søker trøst hos den voksne eller ikke.

I barnehagen kan barn med trygg tilknytning gjenkjennes ved at de veksler mellom å være selvstendige og det å søke voksenkontakt. Barnet kan ofte be om hjelp, og er generelt positiv til de voksne. Mange barn med trygg tilknytning har også lett for å tilpasse seg barnehagens rutiner, og følger som regel de voksnes beskjeder og oppfordringer (Broberg et al., 2014, s. 69). På denne måten blir tegn på trygghet viktig å være oppmerksom på for å møte de barna som tilpasser seg godt, men også for de som ikke gjør det.

Med tanke på å skape forutsigbarhet for de yngste barna og dermed trygghet for barnet i hverdagen, tar Broberg et al., (2014) tilknytningsteorien videre til rutinesituasjoner i barnehagen. Levering og henting trekkes frem som betydningsfulle overganger hvor det skjer en overlevering av barnet mellom de primære tilknytningspersonene (foreldrene) og de sekundære tilknytningspersonene (barnehagepersonalet). I mange tilfeller kan avskjeden med foreldrene være vanskelig. Dermed kan det hjelpe å ha en rutine på avskjeden som skaper forutsigbarhet. Dette innebærer å si tydelig «ha det» og ha et fast sted man vinker til hverandre fra, som kan gjøre overleveringen lettere ved at barnet forbereder seg på avskjeden (Broberg et al., 2014, s. 157).

I den vestlige verden regner man med at ca. 60-70 prosent av spedbarn har utviklet en trygg tilknytning til minst én av foreldrene ved 1-års alder (Broberg, Almqvist og Tjus, 2006). De som dermed ikke utvikler en trygg tilknytning, vil beskrives i neste kategori som er utrygg tilknytning.

2.2.2 Utrygg tilknytning

Barnet kan oppleve utrygg tilknytning hvis tilknytningspersonen ikke responderer på barnets signaler, og på den måten heller ikke gir barnet den beskyttelsen og bekreftelsen det trenger. Dermed mangler barnet en trygg base å støtte seg til når det trenger trøst eller

bekreftelse (Bowlby, 2005, s. 12). På denne måten vil barnet bli frarøvet en trygg tilknytning. Drugli (2010) peker på at barn som utvikler utrygg tilknytning til både foreldre og personalet i barnehagen, har dobbel risiko for en negativ utvikling. Hun understreker at det blir svært viktig å bruke god tid på å snu den utrygge tilknytningen og tilnærme seg barna på en riktig måte, slik at barnet kan oppleve trygg tilknytning i barnehagen (Drugli, 2010, s. 41). Barn som ikke viser interesse for aktiviteter, er fraværende eller stadig trekker seg for seg selv, må møtes av voksne som kan finne ut hva som ligger bak, og kommer frem til måter å få barnet i gang på (Broberg et al., 2014, s. 164).

Utrygg tilknytning kategoriseres i tre deler, men jeg vil i hovedsak konsentrere meg om utrygg tilknytning generelt som beskrevet over, da dette er mer rettet mot min studie. Underkategoriene vil dermed kun beskrives kort, da disse ville hatt større betydning i en diagnostisering eller liknende.

Unnvikende tilknytning oppstår ved at den voksne viser avvisende atferd overfor barnet og ikke er tilgjengelig i viktige situasjoner. Dermed vil barnet som oftest kun søke den voksne for hjelp til praktiske ting, og lite for emosjonell støtte. (Broberg et al., 2014, s.71).

Ambivalent tilknytning innebærer at omsorgsperson har varierende tilstedeværelse og emosjonell tilgjengelighet sammen med barnet sitt. Barnet kan av den grunn vise flere motstridende følelser på en gang, slik som å søke kontakt med den voksne, for så å skyve den voksne vekk (Broberg et al., 2014, s. 72).

Den siste underkategorien er *Desorganisert tilknytning* som skiller seg fra de andre, da barnet ikke har et bestemt mønster, og at samspillet med foreldrene ofte er fylt med mye frykt. Barnet kan ha skiftende atferd og har et ustabilt atferdsmønster (Broberg et al., 2014, s. 52).

Når jeg senere snakker om ulike barn i barnehagen vil jeg ikke bruke noen av de tre underkategoriene, men elementer innenfor dem kan bli nevnt for å omtale en utrygg tilknytning generelt i analysen. Tilknytningsmønstrene som jeg nå har redegjort for vil ha

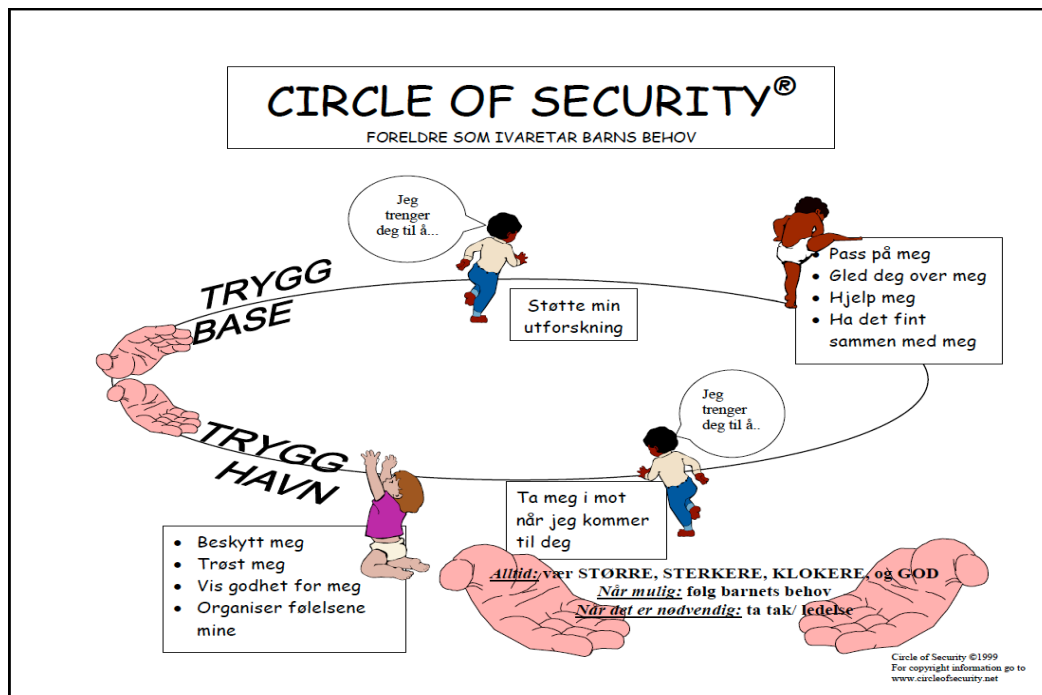
stor betydning for barnets videre utvikling. I det neste punktet vil jeg gå inn på trygghetssirkelen og se på hvordan den kan brukes til å møte barnets ulike behov.

2.3 Trygghetssirkelen

Trygghetssirkelen bygger på Bowlbys og Ainsworths tanker rundt den *trygge basen* som barn utforsker fra, og at de har en *sikker havn* som de kan komme tilbake til når de er usikre eller trenger støtte fra den voksne (Powell et al., 2015, s. 47). Sirkelen viser til metoder for å arbeide mot trygge relasjoner mellom barn og omsorgsgivere, og er blitt et populært verktøy både til veiledning for foreldre- og som materiell i barnehagen.

Bevegelsen i sirkelen går mellom barnets behov for utforsking og barnets behov for tilknytning. Dette innebærer at den voksne være fysisk og mentalt tilstede for å kunne se hvilke behov barnet har til enhver tid. Når barn er slitne, trenger trøst eller beskyttelse, aktiveres tilknytningsbehovet. Barnet trenger dermed at utforskersystemet settes i hvilemodus og at den voksne møter behovet for trøst. Når barnet har fått den støtten det trenger, settes tilknytningssystemet tilbake til hvilemodus, og utforskersystemet kan igjen bli aktivt og barnet bli opptatt av lek og læring (Broberg et al., 2014, s. 163). Barnet trenger med andre ord å få hjelp til å finne roen og få balanse igjen når det blir stresset eller trenger støtte.

Følelser fra voksne smitter lett over, men ved at den voksne setter ord på både gode og vonde følelser vil barnet kunne bli bedre i stand til å organisere følelsene sine og til å møte senere utfordringer. Powell et al., (2015) trekker frem at deling av opplevelser med voksne og samtidig få oppfylt behov rundt nærhet og kontakt, er viktig for barnets trygghet.

Figur 1.1: Circle of security (COS)

Figuren over er en illustrasjon av trygghets sirkelen som viser til de ulike behovene som barnet har til enhver tid. Både toppen og bunnen av sirkelen vil være sentrale i utvikling av en trygg tilknytning, men bunnen av sirkelen som handler om hvordan voksne møter barnet når tilknytningssystemet aktiveres, vil være mest relevant å se på videre med tanke på pedagogene som sekundære tilknytningspersoner.

Powell et al., (2015, s. 55) viser til begrepene *større, sterkere, klokere og god*, hvor de utdyper med at voksenpersonen skal følge barnets ønsker, men at de må ta ledelsen når det er nødvendig. Jeg ser verdien av å sette barnets ønsker og behov først og at man som voksen skal ta tak når det er nødvendig. Likevel stiller jeg meg kritisk til ordene som er brukt da jeg mener at asymmetrien i relasjonen som i utgangspunktet er stor, forsterkes betydelig ved bruk av disse ordene. Isteden velger jeg å tenke på sirkelen på en måte hvor den voksne har en balanse mellom å være tydelig og sette grenser for barnet, samtidig som han eller hun viser godhet og bekrefter barnet.

Brandtzæg et al., (2013, s. 21) hevder at barn vil kunne bli urolige dersom de ikke blir møtt rundt behovene de har i trygghetssirkelen, og ved fravær av sin omsorgsperson. Konsekvensene vil kunne være et tilknytningssystem som konstant er aktivt, eller i motsatt tilfelle et tilknytningssystem som er deaktivert da barnet ikke er i stand til å vise

tilknytningsatferd. Bowlby (1987) omtalte sistnevnte som *frakopling*, hvor barnet går fra protest og gråt videre til fortvilelse og tilslutt til likegyldighet og tilbaketrekning. Videre vil jeg derfor undersøke hvordan stress innvirker på barnets trygghet.

2.4 Stress hos barn

I takt med det økende antallet 1- åringer i barnehagen de siste årene, har det kommet ulike undersøkelser med tanke på barn og hvordan stress kan utarte seg hos dem. Jeg vil i denne sammenheng vise til to slike studier som kan ha betydning for barnas velvære i barnehagen. Studien *Liten i barnehagen* (2017) er gjennomført av Drugli, Solheim, Lydersen, Moe, Smith & Berg-Nielsen i perioden 2014-2015, og tar for seg hvordan de yngste barna har det i barnehagen ut fra barnets stressnivå. I studien ble stresshormonet kortisol, målt ved spyttprøver hos barna og samtidig ble kvaliteten mellom personalet i barnehagen og barna målt ved hjelp av observasjon. På grunn av oppgavens omfang vil jeg bare se på resultatene rundt stressnivået som ble målt, og resultatene vil derfor kunne ha noen begrensninger.

Elisassen (2012) fremholder målinger av kortisol, som et pålitelig verktøy for å måle stress. I Druglis et al., studie (2017) ble det utført målinger av kortisol hos 112 ett til to-åringer i 85 barnehager, fordelt på 6 kommuner. Kortisolmålingene ble utført 2 ganger per dag etter barna hadde gått ca. 5 måneder i barnehagen. Resultatene viste at stressnivået er relativt høyt hos mange av de yngste barna som oppholder seg i 8-9 timer i barnehagen per dag, sammenliknet med når barna er hjemme. Barna som oppholdt seg i barnehagen 7 timer eller kortere per dag, hadde ikke denne økningen. Kortisol, som skal fungere som en beskyttelse når fare oppstår og gå tilbake i hvilemodus når faren er over, viser seg i mange tilfeller å vedvare gjennom barnehagedagen. I etterkant av denne studien viser det seg at resultatene som kommer frem ikke alltid er tilfellet, og det er verdt å stille seg kritisk til om verdiene som kom fram i undersøkelsen er en tilstrekkelig forklaring på om barna er urolige i barnehagen. Forskerne i studien understreker at mer forskning med et større utvalg er nødvendig for å kunne se om man finner samme resultater hos andre grupper barn.

Verdiene av stressnivå som kom fram i Druglis et al., sin forskning, samsvarer i stor grad med resultatene som ble funnet tidligere hos Anhert, Gunnar, Lamb og Barthel (2004),

som også har forsket på barn og stressnivå i Tyskland. I denne studien deltok 70 barn i 15- måneders alder, hvor stressnivå ble målt før barnehagestart, underveis med foreldrene tilstede, etter at foreldrene hadde dratt og 5 måneder etter oppstarten. Resultatene som kom frem viste at mange av barna hadde en økning i stressnivå gjennom dagen. De barna som hadde høyest kortisolnivå skjulte et kaos av følelser inni seg, mens barna som ikke hadde økningen av kortisol var de barna som gråt mest ved separasjonen til sine foreldre og ble beroliget. Broberg et al., (2014, s. 136) hevder at barn som ser ut til å være rolige utenpå, i virkeligheten kan ha et høyt stressnivå inni seg. De kan gi uttrykk for dette både med å bli tilbaketrukkne eller rastløse. Derfor blir det ekstra viktig for personalet å ivareta alle barnas behov for trygghet uavhengig av hvilke uttrykk barnet gir for at det trenger det.

Resultater fra forskningsprosjektene viser at det er viktig å ha kunnskap om hvordan stress utarter seg hos barn, og hvordan man kan jobbe for å skape en rolig atmosfære for trygge tilknytningsforhold og barnets videre utvikling. Dette vil være relevant å komme tilbake til i analysedelen, da jeg ser på hvordan førskolelærerne jobber for å redusere stress hos barna og hvordan dette kan innvirke på tilknytningen til barnet. Videre vil også stress kunne ha innvirkning på barnets utvikling av ulike vansker. Dermed går jeg over til å se på sosiale og emosjonelle vansker rundt hva det er og hvordan det kan forebygges.

2.5 Sosiale og emosjonelle vansker

Kunnskap om sosiale og emosjonelle vansker kan bidra til å oppdage vanskene og forebygge dem på et tidlig tidspunkt. I denne forbindelse peker Midthassel, Bru, Ertesvåg & Roland (2011, s. 11) på å være bevisst og bruke beskyttende mekanismer mot det man ønsker å unngå. Sosiale og emosjonelle vansker kan deles inn i hovedgruppene innagerende- og utagerende vansker, og at disse to gruppene er like utbredt blant barn og unge. Innagerende vansker kan være depresjon, angst, fobier eller selvskadning. Utagerende vansker tilsier at personen utagerer fysisk eller verbalt f.eks. ved å slå, sparke, eller la vær å følge regler. Personer som faller innenfor en av disse kategoriene, vil også kunne ha tegn til den andre kategorien (Holland, 2013, s. 16). Dette innebærer at barn som utvikler enten sosiale eller emosjonelle vansker fort kan havne innenfor begge kategoriene.

Nordahl, Sørli, Manger & Tveit (2009) hevder at faktorer hos barnet eller miljøet rundt enten kan fungere som beskyttelse eller risikofaktor med tanke på utviklingen. For hver risikofaktor som inntreffer hos barnet økes også sjansen for en skjevutvikling. (Moffitt, Avshalom, Harrington, Milne, 2002). I denne sammenheng beskriver Holland (2013, s. 45) hvilke faktorer som kan fungere som beskyttelse for barnet, og hvilke som i motsatt tilfelle kan utgjøre en risiko. Hun trekker frem vanskelig temperament, svake verbale og sosiale ferdigheter, ettergivende eller aggressiv oppdragelse, og en svak eller usikker emosjonell tilknytning som mulige risikofaktorer. På den andre siden, viser hun til avbalansert og ikke-hissig temperament, gode verbale og sosiale ferdigheter, omsorgsfull og konsekvent oppdragelse og det å ha god emosjonell tilknytning til minst én forelder eller annen person i familien, som beskyttende faktorer for barnet.

For å hindre en negativ utvikling hos barnet, understrekes forebygging på et tidlig tidspunkt som svært vesentlig (Roland et al., 2011). Den systemteoretiske tankegangen, hvor man flytter blikket fra å se individet til å se på systemet rundt, kan være en del av nettopp denne forebyggingen. I denne forbindelse spiller væremåten til den voksne en stor rolle. Holland (2013, s. 86) skiller mellom følgende fire voksenstiler; god autoritet, ettergivende voksenstil, autoritær voksenstil og avvisende voksenstil. Den første voksenstilen som viser til en voksen som har den riktige balansen mellom kontroll og varme, vil på den måten også kunne ha en god relasjon til barnet og være viktig i min studie.

For å kunne flytte blikket bort fra barnet som problem, må en se på hva en som voksen kan endre i systemet og miljøet rundt barnet sammen med det som skjer her og nå, skriver Holland videre. Hun peker i denne sammenheng på at det alltid er den voksne som har ansvar for relasjonen til barnet, og videreført til analysedelen blir det interessant å se på hvordan førskolelærerne tar tak når det oppstår problemer i tilknytningen til barnet.

Sammen med å forebygge for vansker hos alle barn på et tidlig tidspunkt, blir det altså viktig å fange opp risikoutsatte barn og ta tak i vanskelige situasjoner som oppstår for barnet. Dette innebærer å opprettholde de beskyttende faktorene hos barnet for å kunne forhindre at sosiale og emosjonelle vansker utvikler seg (Holland, 2013). I denne sammenheng presiserer Drugli (2010, s. 81) at fokus på positive sosioemosjonelle erfaringer i det daglige samspillet sammen med gode relasjoner vil kunne fungere

forebyggende for senere vansker. Ved at barn stort sett uttrykker positive følelser og innehar emosjonell kompetanse, vil de dermed også kunne utvikle sosial kompetanse (Drugli, 2014, s. 52). Videre vil jeg gå inn på det siste punktet i teoridelen som handler om kvalitative faktorer i barnehagen knyttet til personaltetthet, grupper og kvalitet i samspill, som kan påvirke barnets opplevelse av å gå i barnehagen.

2.6 Kvalitative faktorer

Kvalitet i barnehagen kan dreie seg om mange ting. I det følgende har jeg valgt å se på noen studier rundt voksentetthet, gruppestørrelse og kvalitet i samspillet mellom barn og voksne. Samtidig vil jeg trekke inn litt om voksnes holdninger og innvirkningen dette har på relasjoner til barna.

I en metaanalyse utført av Anhert, Piquart & Lamb (2006) rundt gruppestørrelse og voksentetthet, kom det fram at voksne responderer mer sensitivt og er mer oppmerksomme overfor barnas signaler i mindre barnegrupper sammenliknet med store barnegrupper. Ved en større voksentetthet viste også barna færre tilfeller av utagering og aggresjon sammenliknet med en mindre tetthet blant de voksne. I denne forbindelse har også Vandell & Wolfe (2000) gjort studier ved samme formål, og funnet at barn og personale i små barnegrupper med færre pedagoger samarbeider bedre enn ved store barnegrupper med tilsvarende personaltetthet (Vandell & Wolfe, 2000 i Broberg, 2014, s. 174). Disse resultatene samsvarer med Broberg et al., (2014, s. 243) som understreker at reduisering av det totale antallet barn og voksne i en gruppe vil kunne skape mer ro for de yngste barna i barnehagen.

I følge Bowlby, R (2007) burde det være et lite antall barn per pedagog for at personalet ha mulighet til å respondere godt nok på barnas behov. Dette forstår jeg som at barnehager med store barnegrupper må jobbe mer aktivt for å respondere sensitivt overfor barns signaler enn ved små grupper (Drugli, 2010, s. 39). I denne forbindelse viser Anhert et al., (2006) sin metaanalyse at responsen som voksne gir til barna spiller en stor rolle i utviklingen av trygge tilknytningsforhold. På denne måten blir det viktig å se både enkeltbarn og barn i gruppe når man jobber med de yngste barna, og være bevisst på å ta nok kontakt med hvert barn (Drugli, 2010, s. 39).

Det er gjort flere studier rundt hvor mye kontakt voksne har med barn gjennom barnehagedagen, og en studie fra Hansen (2010) viser at det er stor forskjell på hvor mye tid pedagogene er i samspill med barna i løpet av dagen. I studien ble det funnet alt fra 3 minutter i timen til 20 minutter i timen. Dette tilsier at det er stor forskjell på hvor mye kontakt barna har med de voksne i løpet av dagen. Sett i sammenheng med syn på barn, vil trolig oppfatning på barnet ha noe å si for hvor mye kontakt den voksne har med det (Drugli, 2010, s. 100). Hvis den voksne har problemer i samspillet med barnet vil det være nyttig å jobbe med seg selv som en del av systemet rundt Jf. Holland (2013). Endringer av personalets holdninger gjennom refleksjon vil på den måten kunne endre kvaliteten i relasjonen til barnet, og blir en viktig del av analysen (Pinata, 1999).

Forskningsprosjektet *Med blikk for barn*, setter lys på kvalitet i barnehagen for barn under 3 år. Det er et pågående prosjekt fra 2012-2017 med flere viktige bidragsytere. Underveis i prosjektet har boka *Blikk for barn* (2016) blitt utgitt av Gulpinar, Hernes & Winger, hvor Brønseth har skrevet et interessant kapittel om kvalitet rundt de yngste barna. Han stiller spørsmål rundt hva som regnes som kvalitet og hva barnehagens innhold skal være, da mange har delte meninger rundt dette i takt med endringene som skjer i barnehagesektoren (Brønseth i Winger et al., 2016, s. 260). I denne forbindelse diskuterer han barnehagens- og foreldrenes rolle rundt barna, og i tråd med Bowlby, R (2007) viser han til personalet som de sekundære tilknytningspersonene for barnet, og at foreldrene vil forbli de primære tilknytningspersonene for barnet. Selv om barnehagen har mange av de samme funksjonsområdene som foreldrene med tanke på å være omsorgspersoner for barnet, vil det ikke kunne påvirke tilknytningsrelasjonen i den grad (Brønseth i Winger et al., 2016, s. 274).

For å oppleve trygghet i barnehagen for de yngste barna, blir det derfor viktig å ha fokus på kvalitative faktorer i barnehagen som vil innebære blant annet bemanningssituasjon med tanke på voksentetthet, størrelsen på barnegruppa, kvalitet i samspill mellom barn og voksne med tanke på hyppigheten av kontakt, gode holdninger og fungeringen som sekundær tilknytningsperson for barnet.

Som jeg har beskrevet gjennom min faglige tilnærming vil voksenperson som en trygg base, kunnskaper om og arbeid med trygghetssirkelen, det å skape ro for barna og forebygging ved å øke beskyttelsesfaktorene rundt barnet være viktige elementer i kvaliteten på trygg tilknytning og i forebygging av sosiale og emosjonelle vansker. Dette vil beskrives mer i analysedelen. I det kapittelet som følger vil jeg redegjøre og begrunne valg av metode i studien.

3.0 Metode

3.1 Forskningsdesign

Jeg har gjennomført en kvalitativ studie og har tatt i bruk intervju som metode hvor jeg har en fortolkende tilnærming til oppgaven, også kalt hermeneutikk. Dette vil jeg gå mer inn på i de neste punktene.

3.1.1 Bakgrunn

Studien er blitt utført i fem ulike barnehager. Det å kontakte flere ukjente barnehager hvor jeg hverken hadde kjennskap til virksomhetene eller personalet på forhånd, har gitt både fordeler og ulemper. Fordelene har vært at ingen hadde en personlig relasjon til meg og hadde uttalte forventninger til hva jeg kunne bidra med. Ulempene har derimot vært at jeg måtte bruke litt tid på å få litt bakgrunnskunnskap om virksomhetene og personalet for å få best mulig utbytte av de innsamlede dataene.

3.1.2 Valg av informanter

Tidlig i år sendte jeg ut en forespørsel til flere barnehager om studien hvor de fikk mulighet til å melde sin interesse hvis de ville delta i studien. De ble da gitt litt betenkningstid og de fikk muligheten til å stille meg videre spørsmål hvis noe var uklart. Sammen med forespørselen var også et samtykkeskjema hvor jeg underveis i intervjuprosessen samlet inn en underskrift fra dem som ønsket å delta. I forbindelse med min studie fant jeg ut at det ville være gunstig med totalt 5 informanter med tanke på omfanget og tiden vi hadde til disposisjon. Det er ifølge Kvale & Brinkmann (2015) ofte en fordel å ha et mindre antall intervjuer i undersøkelsen, og i stedet bruke mer tid på å forberede og analysere intervjuene. Min tanke ble derfor å intervjuer førskolelærere som jobber med de yngste barna, da denne aldersgruppen er relevant for tematikken rundt tilknytning. Jeg har som nevnt valgt å bruke informanter som jeg ikke har noen relasjon til fra før, da det motsatte ville kunne skapt noen etiske dilemma. I stedet har jeg sendt ut forespørsler til flere barnehager med tanke på at de som har en interesse og jobber aktivt med tilknytning ville kunne stille opp. Informantene i studien er anonyme og dermed vil ikke navn eller alder bli nevnt i oppgaven.

3.1.3 Forskerrollen

Det å skulle intervju personer som du aldri har sett før og gå inn i en ny rolle, har vært utfordrende på mange måter. Jeg har på forhånd måtte teste ut spørsmålene for å se hvordan de fungerte i en intervjusituasjon i et pilotintervju, da jeg ikke hadde særlig erfaring rundt intervju tidligere. Samtidig har bevisstheten rundt det å ikke stille ledende spørsmål og legge for sterke føringer for intervjuet har vært viktig for meg. I tråd med Grønmo (2016) kan forsker påvirke svarene som informanten gir hvis kommunikasjonen underveis ikke fungerer som den skal. Selv om jeg til tider har kjent på at jeg har kommet med noe ledende spørsmål i intervjuene, føler jeg ikke at informantene har latt seg lede av den grunn, men at de har kunne komme med ærlige svar. Derfor tenker jeg at dette i liten grad er synlig i de svarene jeg har fått. Jeg har underveis i prosessen blitt mer oppmerksom på hvordan en kan stille gode oppfølgingsspørsmål, som gir informanten mulighet til å kunne reflektere og åpne opp for nye perspektiver både hos meg selv og hos de fem ulike informantene som jeg har møtt.

3.1.4 Kritikk av egen forskerrolle og metode

Kvale & Brinkmann (2015) trekker frem at forskeren må ha et kritisk blikk på sin egen rolle. Derfor har jeg som forsker vært nødt til å reflektere grundig rundt det jeg har gjort og hvordan jeg har ordlagt meg i samtaler med informantene. Noen spørsmål jeg har stilt med selv under gjennomføringen og når jeg har skrevet selve oppgaven er:

Hvordan tilrettelegger jeg som forsker for opplegget?

Hva er de sterke og svake sidene ved forskerrollen min?

Hvordan kan jeg som forsker ivareta både empiri og teori og drøfte resultatene på en god måte?

For å besvare disse spørsmålene vil jeg trekke frem noen av mine tanker rundt gjennomføringen. I forkant av denne studien har jeg opparbeidet meg en forståelse og perspektiver rundt temaene tilknytning og sosiale- og emosjonelle vansker. Det som dermed ble viktig under gjennomføringen av studien, var å ikke la denne forforståelsen stå for sterkt (Kvale & Brinkmann, 2015). Da jeg har møtt 5 forskjellige førskolelærere har det vært naturlig at det har vært mange ulike tanker rundt temaene. Dermed har jeg som forsker måtte være åpen for at vi ser verden gjennom ulike briller, og at jeg i disse møtene selv også har fått noen nye perspektiver.

Kvale & Brinkmann (2015) presiserer at ved bruk av en kvalitativ tilnærming kommer man tett på, men at det samtidig blir vesentlig å holde en distanse til det som studeres. I min studie ble det dermed viktig å tenke på at jeg ikke blir en del av studien på samme måte som førskolelærerne. For å skape tillit og trygghet mellom meg som forsker og informantene i studien, har det vært viktig å ha en åpen kommunikasjon (Kvale & Brinkmann, 2015). I det legger jeg blant annet at jeg har forsøkt i stor grad å stille åpne spørsmål. Når jeg har samlet inn empiri fra informantene har jeg måttet huske på at det er de som i bunn og grunn eier dataene. Grønmo (2016) påpeker også at forskerens perspektiv påvirker utvelging og tolking av tekster. Det har dermed vært min oppgave som forsker å tolke dataene på riktig måte og være nøye på hva som velges ut og videre ikke dra for raskt til konklusjoner. Det må være en balansegang mellom å hente inn den aktuelle kunnskap rundt et tema samtidig som en bevarer informantens integritet etisk sett (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 35). Dette vil i mitt tilfelle si at jeg har måtte være kritisk rundt hva som skulle være med i oppgaven og ikke, samtidig som å gjøre utsagnene minst mulig gjenkjennbare. Med tanke på at jeg har brukt intervju som metode har jeg også måtte være klar over at det kan være forskjell på hva som sies og hva som gjøres i praksis hos informantene, noe som jeg vil komme tilbake til under punktet validitet.

3.2 Vitenskapsteoretisk tilnærming

Det er ulike måter å søke forståelse på når en skal gjøre forskning innenfor et felt. Dette innebærer at mine tidligere kunnskaper og teoretiske perspektiver vil påvirke de valg jeg gjør som forsker Jf. Grønmo (2016, s. 15). Han peker på viktigheten rundt å skape ny samfunnsvitenskapelig kunnskap og innsikt med tanke på grunnlaget som legges i analysene. Vi skiller mellom beskrivende studier, forklarende studier og fortolkende studier (Grønmo, 2016). Mitt valg falt på sistnevnte, som jeg vil utdype under neste punkt.

3.2.1 Hermeneutikk

Grønmo (2016) viser til viktigheten forståelse og fortolkning av samfunnsmessige forhold. Med tanke dette har valg av analytisk perspektiv falt på hermeneutikk, forstående studie. Målet med bruk av et hermeneutisk perspektiv er å utvikle en helhetlig forståelse av det som studeres, og samtidig ha fokus på hvilken betydning handlingene igjen har for

samfunnet (Grønmo, 2016, s. 391). Ved å ta i bruk dette perspektivet vil jeg som forsker dermed fortolke den empirien som jeg samler inn i lys av min teori. Hermeneutikken legger vekt på forskerens for forståelse, og baseres dermed på de tankene som jeg som forsker har opparbeidet meg fra før rundt det aktuelle temaet sammen med det som kommer frem i møtet med informantene. Når jeg som forsker har tolket informantenes tanker om tema, ser jeg dermed disse i sammenheng med min tidligere forståelse samtidig som jeg får nye perspektiver. Grønmo (2016) peker i denne sammenheng på at forskeren må se på konteksten rundt informanten for å kunne danne seg et helhetlig bilde av det som kommer fram.

3.3 Metodologiske tilnærminger

Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming til min studie. I følge Ringdal (2014) kjennetegnes denne tilnærmingen blant annet ved at en går i dybden og bruker noen få informanter, og at innsamlede data blir presentert i form av tekst. Med min problemstilling har jeg valgt å bruke intervju som metode og vil derfor presentere syv viktige faser ved intervjuundersøkelsen som jeg har tatt i bruk i studien. De følgende fasene er utarbeidet av Kvale & Brinkmann (2015, s. 137):

1. Den første er *tematisering* hvor formålet med studien min kommer fram, og jeg kartlegger valg av tema og hva jeg skal finne ut av. Deretter går jeg inn på hvordan-spørsmål som begrunnes i metodevalget.
2. Neste fase er *planlegging* med hensyn til alle stadier. Dette går også mye på forberedelser til selve intervjuet. I mitt tilfelle ville jeg introdusere studiet og beskrive hvordan jeg samler inn data, sende forespørsel og samtykkeerklæring, sørge for god og åpen relasjon, og la informantene få lese oppgaven etter publisering.
3. I den tredje fasen *gjennomføres intervjuene* på grunnlag av intervjuguiden. I denne fasen må en ha forkunnskap rundt det som skal være tema, og samtidig tenke på intervjuets kontekst og etiske hensyn, noe jeg har beskrevet tidligere og vært svært bevisst på.
4. Etter at intervjuene er gjennomført er det klart for *transkribering*. Her oversetter en fra tale til skrift, og dermed klargjøres det for analyse av materiale.
5. Så kommer *analysen* av materialet som er transkribert. I forbindelse med min studie sorterte jeg transkribert materiale inn i noen fremtredende kategorier før

jeg tok fatt på analysen som kommer under punktet «presentasjon av analyse og empiri».

6. Deretter kommer en *verifisering* av materialet som nå er analysert. Dette vil beskrives videre i metodedelen under validitet og utdypes i oppsummeringene og i drøftingsdelen, hvor jeg vil se sammenhenger med problemstilling og forskningsspørsmål og dermed komme til en konklusjon på studien. På denne måten vil studiens pålitelighet og troverdighet synliggjøres.
7. Til sist i masteroppgaven kommer en *rapportering* hvor en sikrer at funn og bruk av metode holder vitenskapelige kriterier, at det er overholdt etiske hensyn samt at en ferdigstiller produktet.

De overnevnte fasene har dannet grunnlaget for mitt arbeid med intervjuer. Mitt mål var å intervju 5 barnehageansatte rundt mitt tema, som forhåpentligvis ville gi meg noen ulike perspektiver og empiriske data som jeg kunne analysere og drøfte i lys av teorien noe jeg føler at jeg har oppnådd.

3.3.1 Intervju

Kvale & Brinkmann (2015, s. 21) trekker frem forskningsintervjuet som en profesjonell samtale hvor målet er å produsere kunnskap. I samspill mellom intervjuer og informant skjer det en deling av meninger som sammen danner ny kunnskap. Jeg lagde tema og åpne spørsmål som jeg sendte i forkant til informanter, og de fikk beskjed om at jeg ville stille utdypende spørsmål underveis i intervjuet. Hvert intervju varte ca.45 minutter og ble gjennomført i den enkelte informants barnehage. Spørsmålene som ble stilt gikk på ulik oppstart for ulike barn med tanke på trygghet/utrygghet og tilvenning til barnehagen. Å skape trygghet for barn var også et tema som gikk på personalets kunnskaper og kvalitative faktorer i barnehagen. Forebygging og tidlig innsats utgjorde to viktige komponenter innenfor leddet i å forebygge videre sosiale og emosjonelle vansker.

3.3.2 Datainnsamling og analysetilnærming

Jeg har under hele samarbeidet med informantene jobbet for å skape en åpenhet mellom dem som informanter og meg som forsker. Etter gjennomføringen av intervjuene begynte arbeidet med transkribering hvor jeg samtidig lagde fargekoder i teksten til de ulike temaene som ble snakket om i intervjuet. Ved hjelp av mine forskningsspørsmål og

overordnede problemstilling, brukte jeg lydfilene og det transkriberte materialet for videre å sortere det i ulike kategorier ut fra hva informantene snakket om og hva som samsvarte med teorien. Disse kategoriene vil jeg vise til i presentasjonen av empiri og analyse, og samtidig vil jeg også begrunne hvorfor de aktuelle kategoriene ble valgt.

3.3.3 Validitet og reliabilitet i studien

Jeg har lagt vekt på å gjøre studien valid i samsvar med det Grønmo (2016, s. 251) hevder er studiets gyldighet med hensyn til de problemstillinger som settes lys på. Dette vil si at det er troverdighet i beskrivelse, konklusjoner, forklaringer, fortolkninger og analyse av data, som også samsvarer med de tidligere nevnte syv stadiene til Kvale & Brinkmann (2015, s. 137). Arbeidet med validitet har i min studie vært en del av hele forskningsprosessen og jeg har forsøkt å la problemstillingen og forskningsspørsmålene være styrende for analysen. Jeg har lagt vekt på å holde en rød tråd gjennom oppgaven og samtidig skape et troverdig bilde for leseren. Maxwell (2013) viser til at forsker må stille seg selv spørsmålet; «Hvordan kan jeg ta feil?». I mitt tilfelle er jeg ikke ute etter å generalisere resultater, men på jakt etter opplevelser og forståelser hos informantene. For å øke validiteten har jeg dermed stilt samme grunnspørsmål som jeg har fått ulike svar på, og dermed har det forekommet noen ulike oppfølgingsspørsmål som igjen gir ulike svar og dermed nye innfallsvinkler. Dette innebærer at jeg har valgt å legge vekt på de gjennomgående perspektivene til informantene rundt studiens overordnede tema, for å kunne skape et mest mulig troverdig bilde.

Kvale & Brinkmann (2015, s. 282) viser til det de kaller *kommunikativ validitet*, som går på diskursenes betydning, drøftinger for å komme fram til troverdighet. Flere personer kan ha en felles forståelse av et tema, sammen avklarer man kvaliteten i materialet og vurderer om det samsvarer til studiens problemstilling (Kvale & Brinkmann, 2015). Det vil i praksis ikke være mulig å oppnå perfekt validitet i en samfunnsvitenskapelig studie, og det eksisterer heller ikke enkle kriterier for hva som tilsier en tilfredsstillende validitet (Grønmo, 2016, s. 237). Overført til min studie vil det kunne være forskjell på hva førskolelærere sier og det som er et uttrykk for deres kunnskaper, til hvordan det faktisk handles og uttrykkes i praksis, noe jeg vil ta i betraktning i analysen og drøftingen. Dette forstår jeg også ved at sammenhengen mellom det en mener at en gjør og det en faktisk gjør stadig må reflekteres over (Argyris, 1990 i Abrahamsen, 2015, s. 109).

I min studie har jeg også vært bevisst på å få fram reliabilitet, som viser til studiens pålitelighet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 211). Å være pålitelig i en slik studie har vært for meg å vise hvordan jeg har gått fram og hvordan transkriberingen har blitt utført. Jeg gjennomførte selv transkriberingen av intervjuene, hvor jeg skrev ned ord for ord som ble sagt i intervjuene. I etterkant spilte jeg også av lydfilene mens jeg hadde den transkriberte teksten foran meg, og dermed kunne jeg se om noen ord var blitt utelatt. På den måten tok jeg ikke vekk noe som ikke var interessant for meg, men i de utsagnene som er blitt tatt med i analysen er noen småord uten betydning samt enkelte tenkepauser tatt bort.

3.4 Forskningsetikk

Ettersom jeg har intervjuet totalt fem informanter og at disse har blitt anonymiserte, er jeg ifølge *Norsk senter for forskningsdata* (NSD), ikke meldepliktig til dem. Jeg har også gjennomført test på nettsiden og fått bekreftet at studiet ikke er meldepliktig. *NESH, Nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora*, (2016), viser til at forskeren må inneha refleksjon rundt hvordan egne holdninger kan påvirke valg av tema, metode og tolkning av forskningsfunn. Det kan være vanskelig å vite hvordan informantene vil reagere i en intervjusammenheng på visse spørsmål. Det gjelder å ha tenkt gjennom hva som kan kreve for sårbar- eller sensitiv informasjon og vite litt om bakgrunnen til informantene (NESH, 2016). På bakgrunn av dette ga jeg i forkant av intervjuene informasjon om at de selv måtte gi meg beskjed hvis det var noe de ikke ønsket å svare på og at de kunne komme med innspill underveis hvis det var andre nærliggende tema som de følte var sentralt for studiens tematikk.

Jeg la vekt på at samtykke skulle samles inn hos informanter, for å vise til at det er frivillig å delta, samtidig som det er mulig å trekke seg underveis (NESH, 2016) Selve samtykket skal informere om studiens formål, metoder som blir brukt og hva det innsamlede materialet brukes til. Dette ble sendt ut sammen med en forespørsel med informasjon i forkant av intervjuene og informert videre om underveis i prosessen. Forskeren har også taushetsplikt (jf. forvaltningsloven § 13, 2010). Det vil si at forskeren må være varsom for å bevare anonymiteten og opplysningene til informantene. I dette inngår også oppbevaring av innsamlet materiale som etter gjennomført studie skal slettes. I selve forespørselen og samtykket ble dette informert om, samtidig som forsker repeterte dette i forkant av intervjuene.

Det å kunne vise tillit har som tidligere nevnt, vært viktig da jeg har hatt tett kontakt med informantene. Min jobb har vært å forholde meg saklig og nøytral, og være ydmyk overfor informantene. Jeg har som tidligere nevnt måtte tenke over situasjoner hvor jeg kan påvirke informantene, måten jeg velger å transkribere materialet (hva tar jeg med av det de har sagt), og hvordan jeg har tolket empirien som jeg har valgt å analysere. Dette blir sentrale punkter under neste kapittel hvor jeg går inn i materialet og analyserer.

4.0 Presentasjon av empiri og analyse

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere empiri og legge frem analysene som er gjort i etterkant av transkribering av intervjuene. Underveis i transkriberingen lagde jeg kategorier som jeg systematiserte innsamlet materialet inn i, og det ble fort tydelig at det var noen kategorier som utmerket seg. Jeg har prøvd å knytte disse kategoriene opp mot problemstillingen og mine underordnede forskningsspørsmål for på best mulig måte å kunne skape helhet og sammenheng. I analysedelen vil jeg derfor beskrive og tolke materialet ut fra et hermeneutisk perspektiv og i samsvar med teori, og jeg vil presentere viktige funn. Videre drøfting av dette presenteres i kapittel 5. Direkte sitater er satt inn i tekstboks hvor jeg har valgt å ha teksten i kursiv. Førskolelærer i intervjuet skrives som: F og nummereres fra 1-5, mens intervjuer, som er meg, skrives som: I.

4.1 Kategorier

Jeg har på bakgrunn av informantenes gjennomgående perspektiver rundt ulike møter med barn, og betydningen av organisering og kunnskaper, valgt å kategorisere mitt materiale inn i tre overordnende kategorier. I gjennomgang av hele mitt materiale ble trygghet noe som gikk igjen i det informantene fortalte om, derfor ble den første kategorien *trygg tilknytning*. Innenfor denne kategorien har jeg et punkt som jeg har kalt oppstart med tanke på tilknytning og trøst, og et punkt som heter foreldrenes rolle i overlevering, da begge disse i stor grad ble beskrevet av informantene og gjenkjennes i min faglige tilnærming. Videre var det ulike reaksjoner på gråt, fortvilelse etc. som de fortalte mye om, og dermed ble det til en kategori som jeg har kalt *å venne seg til barnehagen*. Underkategoriene er oppstart, forebygging og tidlig innsats som samtlige førskolelærere hadde fortellinger om og som jeg kunne se at hadde sammenheng med valgt teori. Ved en ny gjennomgang av materialet mitt ble det også tydelig for meg at informantene kom fram med mange synspunkter på faktorer som handlet om kvalitet. Det ble derfor nødvendig å ha med det som den tredje kategorien som jeg har valgt å kalle *kvalitative faktorer*. Under denne kategorien har jeg ingen underkategorier, men har i stedet valgt å se de under ett som faktorer som innvirker på hverandre og dermed barnets opplevelse av barnehagen.

4.2 Trygg tilknytning

I denne delen av analysen har jeg brukt utdrag fra alle intervjuene jeg hadde, da jeg synes det er viktig at førskolelærernes ulike møter av trygg tilknytning kommer frem i studien. Underkategoriene under trygg tilknytning er: oppstart med tanke på tilknytning og trøst, og foreldrenes rolle i overlevering. I det følgende vil førskolelærernes tanker komme til uttrykk og mine tolkninger i lys av teori.

4.2.1 Oppstart med tanke på tilknytning og trøst

Førskolelærer 2 forteller om ulike reaksjoner hos barn ved oppstart. Hun beskriver det slik da jeg spør om hvordan det er for barn å starte i barnehagen:

F2: Jeg opplever at noen synes det er helt supert med en gang [når de starter i barnehagen] og bare elsker barnehagen, og da går det som regel 14 dager for dem, 3 uker før det kikker inn for dem at: «Oi, å-ja, jeg skal være her hver dag».

I: Ja, at de får en sånn...

F2: Etterreaksjon, ellers er det mange som får denne reaksjonen med en gang da. Opplever veldig sjelden at noen ikke får en eller annen form for reaksjon.

Her forklarer førskolelæreren at barn reagerer ulikt på det å starte i barnehagen. Noen barn får en reaksjon med en gang de starter i barnehagen, mens hos noen lar reaksjonen vente på seg og kommer først etter at de har gått i barnehagen en stund. Dette tolker jeg som at barn er ulike, men at de også kommer til barnehagen med ulike tilknytningserfaringer, som er i tråd med Bowlby (1973) som viste til at tidligere tilknytningserfaringer innvirker på barnets forventninger til samspill med andre i barnehagen. Fra å snakke om ulike reaksjoner ved oppstart, stiller jeg spørsmål rundt barn som oppleves som trygge når de kommer til barnehagen.

Førskolelærer 3 forteller om noe hun anser som en trygg og god oppstart for et tvillingpar:

F3: Vi har to tvillinger som begynte i høst og de har vært veldig tillitsfulle og veldig glade hele veien. Og jeg tenker jo at det kanskje kan ha noe å gjøre med at de har hatt hverandre. Det har jo vært noen trygg der.

I: At det har vært et spesielt bånd som...?

PL 3: Hele tiden...ja, jeg tror liksom det da, at det har noe å si at de er sammen. De har med seg noe hjemmefra som er trygt.

Førskolelæreren forklarer at to tvillinger som startet sammen i barnehagen har vært tillitsfulle og glade og har med noe hjemmefra som er trygt. Jeg tolker henne som at relasjonen mellom tvillingene er bygget på et tillitsbånd og at de dermed har med seg disse gode erfaringene til barnehagen. Bowlby (1973, s. 203) hevdet at barn med trygge tilknytningserfaringer tar med seg disse videre til nye personer de møter. Dermed kan det tenkes at den gleden og tilliten som barna utstrålte i møte med barnehagen var grunnet opplevelsen av en god relasjon til sitt jevnaldrende søsken. Førskolelærer 4 viser til en oppstart for en gutt som hun mener at hadde en trygg start:

F4: Han kom med foreldrene sine. Og når foreldrene var her så tumla han rundt på basen, lekte og kikket mot foreldrene, smilte og var blid, smilte til meg som var kontaktpersonen hans og hilste på meg på en måte. Jeg var ikke sånn helt oppi, men han synes det var helt greit at jeg var i nærheten og kunne trille litt ball med han. Men når vi kom til det punktet at foreldrene skulle gå, så gråt han jo. Men han gråt ikke lenge når foreldrene hadde gått, han lot seg greit trøste. Da var det helt «okei» at jeg tok han på armen, og vi fant ballen igjen og han roet seg ned med det. Og når foreldrene kom da etter en stund, det var jo i starten, og etter hvert litt lengre dager, så gråt han gjerne når foreldrene kom og ville til de, ville ha trøst liksom. Men når de hadde gått igjen dagen etter så var det liksom greit igjen. Så gikk det noen dager sånn, og så var det helt greit og da kom han inn i barnehagen med et smil og var liksom sånn strakk armer etter ganske kort tid da og skulle liksom til oss da og synes at det var helt greit.

Her beskriver førskolelæreren en trygg og god oppstart for en gutt på avdelingen. Slik jeg tolker det er hun opptatt av å tilnærme seg gutten på en forsiktig måte, og holde en passe

avstand til han. Gutten slik hun beskrev det, ga uttrykk for at dette var greit ved å trille ball med førskolelærer, samtidig som han søkte ut til foreldrene med blikk-kontakt for å få en bekreftelse på at de fortsatt var der. Videre snakker førskolelærer om at gutten var lei seg og søkte foreldrene både da de gikk og da de kom tilbake igjen. I mellomtiden lot han seg ifølge henne fint trøste likevel. I forståelsen av Bowlby (1973, s.203) pekte i denne sammenheng på at barn som tidligere har blitt møtt med trøst da de har vært lei seg, bærer med seg disse erfaringene videre som positive indre arbeidsmodeller. I møte med nye voksne vil det dermed skapes en slags forventning hos barnet om at nye voksne vil møte barnets behov på samme måte som tidligere. Ut fra det førskolelæreren forteller meg synes hun å ha kunnskaper om hvordan en trygg tilknytning på denne måten kan fungere beskyttende for barnet Jf. Abrahamsen (2015). Det å komme til de voksne for å få trøst var også noe som flere av førskolelærerne snakket om rundt barna som de anså som trygge. Førskolelærer 4 sa det slik:

F4: Barn som kommer for å få trøst, de får en trygg tilknytning. Nesten alltid.

I utsagnet forteller førskolelæreren at barn som søker trøst som oftest får en trygg tilknytning. Jeg tolker dette som at førskolelærer tidligere har opplevd at barn som har grått og kommet til henne for å få trøst, enten har vært trygge i utgangspunktet eller har blitt det etter hvert som de har fått den beskyttelsen de trenger. I lys av Powell et al., (2015) sin trygghetssirkel, blir det av stor betydning for barnet å bli møtt rundt sine behov til enhver tid for at det skal få en trygg tilknytning. Førskolelærer 3 uttrykker også dette:

F3: Det er jo noen barn som er trygge på alle de 6 voksne som jobber her, så da er det samme hvem som trøster meg hvis jeg detter.

Her forteller hun om at barn som er trygge ikke nødvendigvis trenger å trøstes av en fast voksen, men at barnet lar seg trøste uansett hvilke voksen på avdelingen det skulle gjelde ettersom det har opplevd å få en trygg tilknytning til alle voksne der. Dette tolker jeg til at et trygt utgangspunkt vil kunne øke mulighetene til å knytte seg til andre senere når de har utviklet positive indre arbeidsmodeller som de bærer med seg (Bowlby, 1973). Jeg

snakker videre med førskolelærer 4 rundt om tilknytningen mellom gutten og foreldrene, og hun forteller følgende:

F4: Det også er et tegn på trygghet, altså de søker foreldrene for å få den tryggheten da, at de har en god tilknytning til foreldrene.

Førskolelæreren forklarer at søken etter foreldrenes trygghet er et tegn på trygg tilknytning mellom barn og foreldre. Hun gir uttrykk for, slik jeg tolker det at barn som oppsøker foreldrene for å få trygghet, har en god tilknytning til dem. Jeg ser dette i samsvar med Drugli (2010) som viser til at barnets oppsøking av trøst er et tegn på trygghet hos barnet. I denne situasjonen tenker jeg dermed at gutten hadde en trygg tilknytning til sine foreldre før han kom i barnehagen, og at det på denne måten gjorde overgangen lettere for han. Førskolelærer 1 viser til en annen oppstart som hun mener har fungert veldig godt:

F1: Det var mor som hadde tilvenningen. Mor var veldig på å prate med de andre barna på avdelinga, prate med oss og sa at det her kommer til å gå bra. Hadde ikke fokus på ungen hele tiden. På` ungen var hun ikke. Hun var liksom avslappa og alt gikk greit. Og ingen tårer, ingenting. Og jeg ser også nå når gutten blir levert av far. Far kommer inn i rommet, setter seg ned med gutten på fanget, han prater med oss. Sier til barnet nå tar vi av jakka. Beskriver bare til barnet hva de gjør og barnet går da ut i leken og det er ingen problem. Å ha fokus på at ting er greit, ja da går det som regel greit.

I: Så du tenker at hvis foreldrene roer ned og beskriver det de gjør, så går tilvenningen lettere?...

F1: Det gjør det, det smitter over på barnet.

I det overnevnte beskrives en situasjon hvor foreldrene omtales som avslappede og hadde fokus på å skape ro for barnet. De hadde ifølge førskolelæreren et positivt fokus hele veien rundt hva som skulle skje. Slik jeg forstår førskolelæreren er hun opptatt av at følelsene som foreldrene har smitter over på barnet, enten de er positive eller negative og at det derfor blir viktig å være bevisst hvilke følelser man utstråler overfor barna. Samtidig viser hun til viktigheten med å beskrive det som skjer for å skape forutsigbarhet

for barnet. Dette innebærer at voksne må sette ord på det som skjer, og samtidig forsterke de positive følelsene for å kunne redusere de negative (Brandtzæg et al., 2013).

Å kunne møte barnet der det er blir dermed viktig, noe også førskolelærer 5 setter ord på:

F5: Det å klare den balansen mellom å la de få den tryggheten, samtidig som man utfordrer de til å tørre og utforske, må ligge i bakhodet vårt.

Førskolelæreren forteller her om det å gi barnet trygghet og støtte til utforskning i passe grad. Min tolkning er at hun er opptatt av å være tilstede med et våkent blikk for å kunne møte de ulike behovene hos barna. På denne måten bruker hun kunnskaper fra *trygghetssirkelen*, hvor hun aktivt er ute etter å se hvor barnet befinner seg i sirkelen og hvilke behov det trenger til enhver tid (Powell et al., 2015). I denne sammenheng peker førskolelærer på at de voksne må innrette seg etter barnas grad av trygghet:

F3: Vi [personalet] må på en måte tilpasse ut fra hvor trygge barna er.

I utsagnet understreker førskolelæreren at personalet må gjøre tilpasninger ut fra hvor trygge barna er. Slik jeg forstår henne, er hun fokusert på at det er de voksnes oppgave å tilrettelegge for barna ved å imøtekomme deres ulike behov for trygghet. Jeg ser dette i sammenheng med Powell et al., (2015, s. 47) rundt å møte de ulike behovene til barnet med tanke på tilknytning ved å være en *trygg base* som støtter barnet i sin utforskning og en *trygg havn* å komme tilbake til for trøst og beskyttelse. Førskolelærer 1 refererer også til sine kunnskaper i bruk av trygghetssirkelen:

F1: F.eks. hvis det er jeg som skal ta imot et barn, så er det jeg som er sammen med barnet og foreldrene de tre dagene. Så er det jeg som er sammen med barnet når mor og far går. Så jeg er den tryggheten hos barnet. Så da holder barnet seg til meg de første dagene og kanskje ukene i barnehagen, så kan jeg f.eks. sitte på gulvet med barnet på fanget, så går barnet litt bort fra meg, så kommer det tilbake. Og på denne måten blir det også kjent med de andre voksne som er på avdelingen. Men alt skjer i barnet sitt tempo.

Her forteller førskolelærer hvordan hun møter nye barn og foreldre på avdelingen. Hun omtaler seg selv som en trygghet for barnet. Jeg mener at hennes bevissthet om å være i

passee avstand til barnet og følge dets tempo, viser at hun er opptatt av å bli kjent med barnet på dets premisser. Dette gjenspeiler Drugli (2010) sine tanker om å tilnærme seg barnet på en riktig måte. Det at hun ser på seg selv som en trygghet for barnet er jf. Bowlbys (2005, s. 12) tanker om den trygge basen, som jeg tolker dit hen at hun er opptatt av selve tilstedeværelsen sammen med barna. I lys av Hanne Holland (2013) sine tanker om voksenstil, tenker jeg at førskolelærer er opptatt av å møte barna med en passe kontroll og passe varme for at de skal kunne finne balansen mellom å være avhengig av den voksne, men samtidig selvstendig nok til å kunne utforske rundt seg (Powell et al., 2015). Hun utdyper dette på følgende måte:

F1: Jeg tror at trygghet for barna, at man får en god relasjon til barna, blir glad i barna, så kan man jobbe ut i fra det. Det må ligge til grunn.

Her forteller førskolelærer at trygghet i relasjonen og at man blir glad i barna må ligge til grunn. Ut fra det førskolelærer sier, mener jeg at hun er opptatt av å skape en tilknytning til barna hvor hun viser emosjonell tilgjengelighet og sensitivitet, som gjenspeiler Bowlbys (1984) tanker om en trygg tilknytning.

4.2.2 Foreldrenes rolle i overlevering

Førskolelærer 2 viser til foreldrenes atferd som betydningsfull for hvordan barnet takler avskjeden:

F2: Jo lengre de drøyer avskjeden jo verre blir det jo. Mm, ikke sant, for det er jo noen som sier «ha det» veldig mange ganger. Og da kan jeg etter en stund si at, det går veldig fint etter at du har gått. Men jo flere ganger du sier ha det, jo større er jo sjansen for at mamma eller pappa skal bli her, tenker ungen.

I utdraget over forteller førskolelæreren om foreldre i leveringssituasjonen i barnehagen, og hvilken måte signalene de sender ut spiller for barnet i overleveringen. Jeg tolker situasjonen som at for hver gang foreldrene sier «ha det» men ikke går, skapes det en forventning hos barnet om at foreldrene skal bli igjen i barnehagen, og dermed blir det enda vanskeligere for barnet når foreldrene faktisk går. Dette henger sammen med antall separasjoner mellom omsorgsperson og barn, og Bowlby (1987) fremhevet at mange

separasjoner kan innvirke negativt på barnet. Dette var det flere av førskolelærerne som hadde erfaringer med. Samtlige førskolelærere i studien fremhever foreldrenes følelser i overlevering, som sentrale for hvordan barna takler overgangen til barnehagen. Førskolelærer 3 sier det slik:

F3: Hvis det på en måte er sånn at foreldrene aldri får gått ut døra, de kommer inn igjen hele tida, at de ikke får sluppet barnet og gitt barnet til oss. Så er de [barna] lei seg mye lenger. Det er mye lettere hvis foreldrene kan si; «ha det», nå går mamma, så kommer jeg og henter deg etterpå. Det her går bra.

Her beskriver hun at mange foreldre ikke vil gi slipp på barna ved levering og har vanskelig for å overlevere barna til personalet i barnehagen. Jeg tolker det dit hen at mange foreldre synes avskjeden er vanskelig, da de sender fra seg det kjæreste de har i barnehagen. Det at førskolelærer sier at barna er lei seg, kan henge sammen med at barna har en trygg tilknytning til foreldrene sine, og ved at de gråter blir de møtt rundt sine behov rundt trøst slik Drugli (2010) skriver om. Førskolelærer snakker videre om at det beste for barnet er hvis foreldrene kan si et tydelig «ha det». Dette forstår jeg som at rutiner rundt avskjed kan skape forutsigbarhet for barnet. Ved å ha et fast sted å vinke til foreldrene fra sammen med et konkret «ha det», kan gjøre avskjeden bli lettere for både foreldre og barna (Broberg et al., 2014, s. 157). Førskolelærer 3 utdyper at det er lurt å gjøre det på denne måten da det både hjelper barnet og foreldrene i overleveringen. I forlengelsen av å snakke om foreldre i overleveringssituasjon, presiserer førskolelærer 4 at foreldrenes trygghet blir viktig å sette fokus på:

F4: For det å starte i barnehagen er minst like viktig å trygge foreldrene, som å trygge barna, er min opplevelse.

Her fremhever hun tryggheten foreldrene har til barnehagen som like viktig som barnas opplevelse av trygghet. Slik jeg tolket henne er hun opptatt av å ivareta foreldrenes trygghet for at barna også skal kunne kjenne seg trygge. På denne måten må førskolelæreren trygge både foreldre og barn i oppstarten i barnehagen. Bowlby (1984) hevdet at måten foreldrene er i samspill med barnet før det kommer i barnehagen påvirker kvaliteten på tilknytningsbåndene som dannes mellom barnet og dem som omsorgspersoner. På denne måten blir de indre arbeidsmodeller barna bærer med seg og

hvorvidt de har opparbeidet tillit til sine primære tilknytningspersoner sentralt med tanke på hvordan de takler å starte i barnehagen. Dette kan igjen være avgjørende for om de knytter seg til de sekundære tilknytningspersonene, som er barnehagepersonalet (Broberg et al., 2014). Førskolelærerne var også opptatt av at foreldrenes følelser smitter over på barna, noe førskolelærer 4 uttrykket slik:

F4: Barna ser og Leser og opplever det kroppsspråket til foreldrene veldig tydelig. Så når de er små så ser de veldig mye på ansiktsuttrykk, hører på stemmen og ser på hvordan foreldrene reagerer.

Hun refererer henviser her til at barna ser mye på foreldrenes kroppsspråk, ansiktsuttrykk, stemme og foreldrenes reaksjoner. Min tolkning er at alt av uttrykk som foreldrene gir overfor barna, i stor grad påvirker hvordan barna opplever barnehagen. I lys av Powell et al., (2015) samsvarer dette ved at følelser smitter lett over på barna og hvordan de opplever det som skjer rundt seg. Dermed blir det foreldrenes oppgave å være bevisst på hvilke uttrykk de sender ut overfor barna sine og samtidig hjelpe barna å organisere de ulike følelsene som oppstår (Powell et al., 2015). Førskolelærer 1 viser til at foreldrenes uttrykk for trygghet spiller en stor rolle for barnets opplevelse av trygghet:

F1: Er mor eller far veldig trygg på levering og trygg på at dette skal gå greit, så går det som regel greit.

Førskolelæreren kommuniserer her at foreldrenes innstilling til barnehagen innvirker på barnas opplevelse av trygghet. Jeg tolker dette dit hen at foreldre som viser overfor barnet at de er trygge ved overlevering, også gjør at barnet forholder seg trygge i overgangen og dermed går overleveringen ofte fint. Sett i sammenheng med Powell et al., (2015) gjenspeiler barnet følelsene og uttrykkene som den voksne har, og blir samtidig betrygget hvis den voksne selv viser uttrykk for å være trygg i situasjonen.

4.2.3 Oppsummering

I analysen av *trygg tilknytning* har jeg trukket fram hva informantene sier om barnets muligheter for en trygg tilknytning. De mest fremtredende funnene som kom fram var at tidligere trygge tilknytningserfaringer og positive indre arbeidsmodeller bæres med til barnehagen. Hvis barnet har fått erfare voksne som er tilgjengelige og sensitive overfor barnets signaler, har de ifølge Bowlby (1984) en trygg tilknytning. Hvordan samspillet har vært mellom barn og omsorgspersoner vil dermed skinne gjennom når barnet skal knytte seg til barnehagepersonalet, som regnes for å være barnets sekundære tilknytningspersoner. Et tydelig tegn på trygghet som kom fram var barnets søken etter trøst når det var lei seg. Når tilknytningssystemet er aktivt søker barna i hovedsak sine foreldre som de har en trygg tilknytning til. I fravær av sine primære omsorgspersoner, lar de seg likevel fint trøste av personalet i barnehagen etter hvert som de også blir trygge på dem.

Et annet viktig funn var foreldrenes atferd i overleveringssituasjoner hvor foreldrenes følelser og uttrykk smitter fort over på barnet. Samtlige av førskolelærerne mente at en rask overlevering med et tydelig «ha det» sammen med et fast sted å vinke fra var det beste for både foreldrene og barna. Ved å gjøre avskjeden på tilnærmet samme måte hver dag, skapes det en forutsigbarhet for barnet og det kan gjøre overleveringen lettere da det vet hva som kommer til å skje.

Analysen viser at personalet har en viktig oppgave i å bistå foreldrene slik at barnet kan oppleve en trygg tilknytning både hjemme og i barnehagen. Som sekundære tilknytningspersoner vil det være viktig å bevare foreldrenes trygghet, samtidig som de bruker kunnskaper rundt trygghetssirkelen og møter barnas ulike behov til enhver tid. Å være en trygg havn og en trygg base blir dermed sentrale elementer, hvor barnets behov for tilknytning og utforskning blir møtt av personalet (Powell et al., 2015). Det å sette ord på følelser og det som skjer rundt barnet, blir også en viktig del i arbeidet mot å skape trygghet. I tråd med Holland (2013, s. 86) vil god autoritet, ved at den voksne har en passe balanse mellom kontroll og varme være til barnets beste, og dette kom også fram at personalet var opptatt av.

4.3 Å venne seg til barnehagen

Jeg vil i det følgende gå inn i kategorien som jeg har valgt å kalle *å venne seg til barnehagen*. Innenfor dette ligger oppstart, hvor ulike tegn på usikkerhet hos barn kommer frem og samtidig situasjoner en skal være oppmerksomme på i barnehagen. Videre har jeg valgt en underkategori som viser hvordan en kan jobbe forebyggende for sosiale og emosjonelle vansker, og en rundt tidlig innsats med tanke på å redusere stress hos barna og gi dem tillit og ro, da målet for studien er å vise hvordan personalet skaper en trygg tilknytning hos barna.

4.3.1 Oppstart

Førskolelærer 2 forteller om sine tanker rundt ulike barn og tiden det tar å venne seg til barnehagen:

F2: Hvis jeg ser at et barn ikke har det bra i barnehagen, at han aldri finner seg helt til ro, men jeg vet at det finnes barn som bruker 3-4 måneder. Men det er liksom sånn hvis det begynner å gå utover den tida, så tenker jeg sånn, at for barnets beste, så er det jo...og det er jo det som alltid skal være i fokus da.

I utdraget over beskriver førskolelæreren at det er stor variasjon på hvor lang tid barn bruker for å finne seg til rette i barnehagen. Samtidig understreker hun at en må være oppmerksom hvis det går lengre enn 3-4 måneder, da det alltid er barnets beste som står i fokus. Jeg tolker dette som at personalet må være observante og finne ut om barnet trenger tid til å venne seg til den nye situasjonen, eller om det ligger noe mer bak. Dette ser jeg i sammenheng med tankene rundt Vik (2014) og tidlig innsats, hvor en må ha et våkent blikk og sette i gang tiltak der det er behov for endringer. Videre viser førskolelærer 2 til å være bevisst på at barn som leker alene også har behov for å være i samspill med andre:

F2: Det er mange som liker å leke alene, men som også er flinke til å leke alene hjemme, ikke sant, og så når de har gjort det litt, så søker de seg bort for å leke med de andre da. Men det er jo da man må være på vakt sånn at noen ikke er alene bestandig.

Hun forteller at det er mange barn som liker å leke alene, som fint klarer å være litt for seg selv, men som også er flink til å oppsøke kontakt med andre. Førskolelærer viser til at den voksne må være oppmerksom på denne balansegangen. Jeg mener hun gir uttrykk for at barn kan variere mellom selvstendighet og det å være i samspill med andre, og at personalet må gripe inn der barna ikke klarer å regulere dette selv. Dette innebærer at det alltid er den voksne som har ansvar for kontakten til barnet Jf. Holland (2013). Dermed er det de voksnes ansvar å legge til rette for å være en trygg base og en trygg havn for barnet for å finne balansen mellom selvstendighet og avhengighet (Powell et al., 2015). Førskolelærer 5 belyser videre viktigheten av å se de barna som ikke kommer i gang:

F5: Jeg tror vi skal være veldig bevisste på de som bare blir stående.

Her har førskolelæreren fokus på barn som blir stående. Ut fra det hun sa opplevde jeg at hun var opptatt av å se barna som ikke kom i gang med noe, men som bare sto utenfor leken eller holdt seg mye for seg selv og dermed ble passive. Det kan dermed tenkes at barnets tilknytningssystem er aktivert og at de dermed ikke har mulighet til å finne roen til å utforske (Broberg et al., 2014). Ut fra kunnskap om stressnivå hos barn bærer mange barn på et kaos av følelser som de skjuler inni seg Jf. Anhert et al., (2004). På denne måten blir det ofte vanskelig for den voksne å oppdage, da barnet ikke gir uttrykk for at det er urolig eller engstelig. Dermed må den voksne inneha kunnskaper rundt barnets uttrykksformer og vite hvilke behov de skal møtes med i trygghetssirkelen (Powell et al., 2015). På den andre siden gjør førskolelærer oppmerksom på barn som tidlig kommer i gang etter oppstart:

F5: Det er ekstremt viktig å ta seg av de som tilsynelatende finner seg til rette veldig fort, for det er ikke sikkert at de gjør det.

Her utdyper hun videre om barn som finner seg fort til rette og at en som voksen skal være bevisst på at dette ikke alltid er tilfellet. Jeg tolker dette dit hen at mange barn raskt kommer inn i det som skjer i barnehagen, selv om de ikke er trygge. Jeg ser dette i sammenheng med Broberg et al., (2014, s. 136) som viser til at barn som finner veldig fort til rette og ikke signaliserer at de trenger nærhet likevel kan ha et stort behov for det. Dermed tenker jeg at personalets tilstedeværelse blir av stor betydning for å kunne møte

enkeltbarnet der det er. Førskolelærer 5 viser så til en situasjon med et barn som hun måtte være særlig oppmerksom på:

F5: I fjor hadde vi ei som vi måtte følge litt ekstra med på fordi plutselig sto hun bare et eller annet sted og tårene bare trillet, men du hørte aldri at hun gråt. Så det var liksom det der med å følge med på henne og se at nå trekker hun seg litt tilbake, nå må vi gå bort til henne. Og da ville hun jo gjerne sitte på fanget med en gang vi kom bort, men hun søkte det ikke selv.

Her beskrives et tilfelle hvor ei jente gråt stille for seg selv. Førskolelærer forteller at de måtte være observante på når jenta trakk seg tilbake. I de situasjonene ville jenta egentlig ha oppmerksomhet fra personalet, selv om hun gikk bort fra dem. Jeg tolker henne som at personalet måtte oppsøke jenta for hver gang hun trakk seg tilbake, da jenta egentlig var ute etter personalets trøst og beskyttelse. Min videre tolkning er at jenta bærer med seg negative indre arbeidsmodeller fra sine tidligere tilknytningserfaringer, og dermed kommer disse til uttrykk ved at hun viser ambivalente følelser i møte med barnehagen. På den ene siden sier hun ved at hun ikke vil ha kontakt ved å bevege seg bort fra personalet, samtidig viser det seg at hun egentlig ønsker kontakten når personalet oppsøker henne. Dette samsvarer med beskrivelsen av en utrygg tilknytning, hvor barnet ikke har blitt møtt rundt sine behov og fått den responsen det har trengt når tilknytningssystemet har vært aktivert (Powell et al., 2015). Førskolelærer 5 forteller videre:

F5: For de som søker den trøsten fort med å gråte, de får den tryggheten og de får den trøsten de trenger for å roe seg ned og få den støtten. Mens de som ikke kommer, der øker bare stressnivået da.

Førskolelæreren peker på at de som gråter, søker oppmerksomhet og dermed er lettere å roe ned. Mens de barna som trekker seg bort fra den voksne, stenger følelsene inne og bærer på stresset i kroppen. Dette kan ses i sammenheng med resultatene som kom frem i undersøkelsene til Anhert et al., (2004), som viste til at barn som søker trøst får bekreftet sine følelser og roet seg ned, men at de som har høyest nivå av stresshormonet kortisol ofte har et kaos av følelser inne i seg som de ikke gir uttrykk for. Drugli et al., (2017) har også gjort liknende studier med samsvarende resultater. I disse studiene kom det også

frem at de yngste barna som er i barnehagen over 8-9 timer om dagen hadde en økning i stressnivå. Førskolelærer 3 uttrykket i denne forbindelse at det er andre ting enn antall timer i barnehagen som kan avgjøre om barnet er stresset:

F3: Jeg tror ikke det alltid kommer så veldig an på lengden [barna er i barnehagen], jeg tror det kommer mer an på dagsformen og hvor mye mulighet du har til å strekke frem armene og ha de på fanget.

Her kommuniserer førskolelæreren at den viktigste faktorene for at barnet skal finne roen er at den voksne kan strekke frem armene og ha barnet på fanget. Min tolkning av denne beskrivelsen er at voksnes mulighet for tilstedeværelse sammen med barna har stor betydning for hvordan barna opplever barnehagen. Førskolelærer forteller at det ikke alltid kommer an på antallet timer barnet er i barnehagen, men at voksnes nærvær er det som har størst betydning. Dette innebærer at voksne må vise forståelse for barna og tilpasse seg etter dagsformen (Broberg et al., 2014). Noen dager har barn ekstra behov for å sitte på fanget, og da er det avgjørende at personalet i barnehagen er observante og imøtekommer barnet. Førskolelærer 1 skildrer videre et barn som hun opplever som utrygt flere måneder etter oppstart:

F1: Vi har ett tilfelle med et barn som startet hos oss i august som ennå ikke er trygg hos oss. Har veldig behov for å sitte på fanget, bli holdt rundt, strøket på ryggen, forberede barnet i alle situasjoner, beskrive hva som skjer rundt barnet. Nå kommer døra opp, nå kommer den inn. F.eks. hvis barnet sitter på fanget mitt og det kommer et barn bort, så må jeg beskrive nå kommer «Dorothea» og setter seg på fanget mitt, for å sette ord på barnets følelser og det som skjer rundt barnet. Så gjør det at barnet blir veldig trygg på seg selv til slutt.

I situasjonen over forteller førskolelærer om et barn som har mange behov som hun må prøve å møte på en best mulig måte. Jeg tolker hennes beskrivelse slik at tanken er å jobbe tett på barnet for å tilslutt få henne trygg. Dette samsvarer med hva Drugli (2010) viser til rundt å tilpasse måten man møter barnet på og responderer på barnets signaler. Videre mener jeg at barn har stort behov for forutsigbarhet, og at voksne på denne måten må hjelpe barnet å regulere følelser og sette ord på det som skjer. Barnet vil dermed kunne utvikle en emosjonell selvregulering på sikt Jf. Drugli (2010) og Brandtzæg et al., (2013).

Førskolelærer 1 forteller mer om situasjonen rundt jenta:

F1: Når vi sitter og spiser sitter vi på langbord og da har barnet fått fast plass med en voksen ved siden av seg. Hvis den voksne reiser seg opp, så begynner barnet å gråte. Men hvis vi sier til «Anna» at; «nå skal jeg bare i kjøleskapet å hente en pakke melk», da går det bra, men hvis jeg reiser meg uten å forberede henne, så skriker hun. Jeg må beskrive for henne hva jeg gjør for jeg er tryggheten hennes, så jeg må beskrive for henne hva jeg skal gjøre, da er hun rolig.

Førskolelæreren viser til at Anna har fått en fast plass. Dette tolker jeg som at hun er opptatt av å skape forutsigbarhet for Anna, og lage noen rammer som hun kan gjenkjenne seg i, som er i overensstemmelse med Broberg et al., (2014, s. 174) sine tanker om at forutsigbarhet skaper trygghet. Videre uttrykker førskolelærer at hun må forberede Anna på hva som skal skje til enhver tid, hvis ikke blir Anna lei seg. Det blir dermed viktig å sette ord på- og beskrive hva som skjer for å skape trygghet rundt Anna, og ved å gjøre dette blir førskolelærer slik hun beskriver en trygghet for Anna slik at hun kan finne roen igjen. Jeg tenker at førskolelærer prøver å tone seg inn på Annas følelser og hjelper til med å organisere dem, slik som Powell et al., (2015, s. 47) trekker frem under behov i trygghetssirkelen. De viser til at den voksne må være tilgjengelig for beskyttelse og trøst når tilknytningsbehovet aktiveres. Vi snakker mer rundt det å beskrive hva som skjer for barnet:

I: Så når du setter ord på følelser eller generelt det dere skal, så...

F1: Ja, så er hun rolig.

I: Er det en gjennomgående ting i personalet at dere gjør dette?

F1: Vi må det. Vi gjør det på alle barna. Og det prøver vi å få inn i ryggmargen at det er arbeidsmetoden vår, så vi forteller barna hva vi gjør, hva som skal skje. Forbereder dem.

Her viser førskolelæreren til at alle i personalet beskriver hva som skjer rundt barnet som er utrygt, og at dette er blitt en del av deres måte å jobbe på rundt flere barn. Hun forteller at å sette ord på følelser eller det de gjør er med på å forberede dem på det som skjer. Jeg tolker det dit hen at beskrivelse av det som skjer skaper forutsigbarhet for barn. Førskolelærer og de andre i personalet har sett at flere andre barn også har hatt utbytte av

dette, og dermed blir det en naturlig del av måten å jobbe på og ikke bare i arbeid med det aktuelle barnet. Jeg ser dette i lys av Powell et al., (2015) som peker på at deling av opplevelser med voksne, i denne sammenheng ved å beskrive det de gjør, blir viktig for barnas trygghet. Førskolelæreren forteller om barnets ulike kontakt med mor og far:

F1: Dette er jo et barn som har vært veldig mye med mor, hvor far ikke har sluppet til. Mor har vernet veldig om dette barnet.

Her trekker førskolelæreren frem at jentas mor har vært mye sammen med barnet og at far ikke har kommet til på samme måte. Jeg mener hun gir uttrykk for at mor har beskyttet barnet og hatt vanskelig for å la far delta i samme grad. Dermed har barnet utviklet to ulike tilknytningsbånd til sine foreldre, hvor hun på den ene siden kan bli veldig avhengig av mor og på den andre siden får et mer distansert forhold til sin far som ikke har fått vært tilstede på samme måte. Bowlby (1984) beskrev at alle barn får en tilknytning til sine foreldre, men at kvaliteten på båndet som dannes vil variere. I dette tilfellet tenker jeg at mor har begrenset muligheten til å la barnet utforske fra seg selv som den trygge basen, og dermed har det resultert i at barnet har blitt veldig avhengig av å ha henne i nærheten. På den måten har det blitt vanskelig for far å slippe til, og barnet kan i tråd med Powell et al., (2015, s. 84) få begrensede sirkler ved at en ikke ser barnets behov til enhver tid. Førskolelærer presiserer videre i intervjuet at det viktigste for barnehagen er at barnet skal få veldig god selvtillit og at personalet dermed må bekrefte barnet mye og sette ord på det som skjer rundt barnet for å snu situasjonen. Førskolelærer 4 beskriver et tilfelle med ei jente som startet i barnehagen da hun var 2 år og hvor foreldrene hadde byttet på å være hjemme med henne frem til da:

F 4: Den første dagen i barnehagen, eller den første dagen som foreldrene skulle gå, så reagerte hun ikke i det hele tatt på at foreldrene gikk og så etterpå så ble det sånn at hun var en jente som ikke gråt mye, men hun kunne stå på gulvet, og plutselig så bare rant tårene på en måte.

Her forteller hun om et tilfelle med ei jente som ikke viste noen form for reaksjon ved separasjon av sine foreldre. Senere klarte hun heller ikke å uttrykke sine følelser i stor grad, men plutselig kunne det komme mange tårer. Jeg tolker situasjonen som at jenta hadde vanskelig for å uttrykke sine følelser overfor personalet. Det kan være flere grunner

til dette. En av grunnene kan være at barnet har vært hjemme med foreldrene helt frem til 2 års alder, og at det dermed er skummelt å komme inn i en stor barnehage med mange nye mennesker å forholde seg til. Det kan også være at jenta blir overmannet av alle følelsene som oppstår, og ikke vet hvordan hun skal takle dem. Når det blir for mye for henne tenker jeg dermed at hun blir stresset og ikke vet hvor hun skal søke støtte. Ut fra den kunnskap som finnes om stress kan det tolkes at jenta har et høyt kortisolnivå og at dette det stiger frem til hun får et utløp for følelsene ved at gråten kommer og inntil personalet klarer å nå inn til henne Jf. Anhert et al., (2004). Videre beskriver førskolelærer at jenta den første tiden trakk seg mye tilbake fra lek, sto mye og observerte, og helt plutselig gråt stille. Det kan være at jenta var sårbar og trengte ekstra tid, men det kan også være at jenta bar med seg negative indre arbeidsmodeller og en utrygg tilknytning hjemmefra, som ifølge Bowlby (1973) bæres med videre til barnehagen. Førskolelærer utdyper:

F4: Hun ble nok hun stående litt for mye. Sånn at når vi oppdaget det så var vi kjappe til å fange opp at dette er ikke greit. Her må vi gjøre noe annet.

Hun forteller at personalet var raske til å fange opp at jenta ble stående for mye og gjøre noe med det. Jeg tolker dette som at de var opptatt av den tidlige innsatsen for å bedre situasjonen for jenta. Førskolelærer beskriver videre i intervjuet at de valgte å bytte kontaktperson for jenta, da de så at kontakten ikke fungerte optimalt rundt den første kontaktpersonen. Etter hvert opplevde de også at barnet lettere kom inn i leken. Ved å ta i bruk den tidlige innsatsen ved bytte av kontaktperson førte dette dermed til store endringer for jenta, og hennes indre arbeidsmodeller endret seg til det positive, og gjorde at jenta ble trygg i en sosial setting sammen med andre. Jeg forstår dette i samsvar med Bowlby (1973) ved at de indre arbeidsmodellene vi har endres etter hvert som vi gjør nye samspillserfaringer.

Når voksne er tilstede og ser barnets behov er sjansen stor for at barnet kan oppleve en trygg tilknytning, mens når tilstedeværelsen mangler, kan dette ha motsatt effekt på

barnet. Førskolelærer 5 viser i denne sammenhengen til hva som kan skje når den mentale tilstedeværelsen mangler:

F5: Vi har jo hatt ansatte som kanskje går i gjennom vanskelige tider privat da, som kanskje ikke klarer å være helt 100 prosent tilstede på jobben, selv om de sitter der på gulvet da. Og det som skjer er jo at barna trekker jo ikke til dem. De trekker jo vekk fra dem.

Her uttrykker førskolelæreren at barn gjenkjenner når voksne ikke er 100 prosent tilstede og trekker dermed vekk fra dem. Min tolkning er at voksnes tilstedeværelse både fysisk og mentalt spiller stor rolle for om barna søker den voksne rundt å møte barnets ulike behov. I lys av Bowlby (2005, s. 12) mangler barna dermed en trygg base som er tilstede for å se behov for trøst, støtte og beskyttelse. Flere av førskolelærerne understreket tilstedeværelsen som avgjørende for om barna søker til dem. Førskolelærer 2 uttrykket det slik:

F2: Det viktigste den omsorgen og den tilstedeværelsen for barna fordi får vi ikke barna til å føle seg trygge og kjenne den omsorgen her, så er det ikke så lett å lære de noe senere heller.

Her viser hun til at barn som ikke møter tilstedeværelse, omsorg og trygghet i barnehagen, vil kunne få vanskeligheter senere med å lære. Førskolelærer uttrykker, slik jeg forstår det at barna som ikke opplever trygghet i barnehagen, dermed er i større risiko for å utvikle vansker senere. Dette ser jeg i samsvar med Moffitt et al., (2002) som peker på at for hver risikofaktor som inntreffer hos barnet øker sjansen for en skjevutvikling.

4.3.2 Forebygging

Førskolelærer 3 forteller om kommunikasjon med de yngste barna i barnehagen:

F3: Selv om de ikke har ord ennå mange av dem, så har de mye å kommunisere likevel, og at man har tid til å sette seg ned å høre på dem. Selv om det ikke er en lang samtale om noen ting, så er det viktig å la de få si det de ønsker å si...med sitt språk.

Hun beskriver hun at de yngste barna må få bruke sitt eget språk, selv om det ikke består av særlig mange ord blir det av stor betydning at de voksne hører på dem. Jeg tolker det som at førskolelærere er opptatt av å skape en gjensidig relasjon og at ved å høre på barna opparbeider de tillit til henne som voksen. Dette innebærer at respons på barns signaler blir svært viktig for å skape trygghet for barna (Drugli, 2010, s. 39). Jeg tenker at ut fra det førskolelærer forteller uttrykker at barna får mulighet til å opparbeide seg sosiale ferdigheter ved at de får uttrykke seg og at hun lytter til dem. Holland (2013) ser på slike sosiale ferdigheter som en beskyttende faktor som sammen med en trygg tilknytning til den voksne kan være med å forebygge sosiale og emosjonelle vansker. Videre viser førskolelærer 5 til at mange barn ikke er trygge på de voksne i starten, men likevel trenger at de befinner seg i nærheten:

F5: Det er jo noen som tenker at; «vet du hva, jeg kjenner deg ikke, jeg har ikke lyst til å sitte på fanget ditt.» Det jeg tenker er viktig da det er at man likevel er nær og at man tolker signalene, at man er der kanskje sånn helt tett ved siden av og prøver å gi støtte, gi tilbud om leker, sånn at de forstår at vi er her for deg!

I utsagnet kommuniserer førskolelærer at mange barn ikke vil sitte på fanget til den voksne i starten, men at de har behov for at de voksne er nære og er gode på å tolke de signalene som barnet sender ut. Jeg mener at førskolelærer gir uttrykk for at hun er bevisst på å møte barnets ulike utgangspunkt som de kommer med til barnehagen. Noen barn viser ikke innlysende at de har behov for nærhet selv om de faktisk har det og min tolkning av det førskolelærer forteller, er derfor at de må vise at de er emosjonelt tilgjengelig som i lys av Bowlby (1973) viste til den voksnes evne til å være tilstede både fysisk og emosjonelt. Førskolelærer 3 trekker i denne sammenheng frem at barn uttrykker seg forskjellig på ting og at mange barn er kjempebestemt allerede før de har fylt et år. Hun forteller videre hva hun tenker er viktig rundt å møte de ulike uttrykksformene:

F3: Det er jo det med å bekrefte de likevel da med at; jeg skjønner at du er sint eller jeg skjønner at du er trøtt, så nå skal vi sove. At de får lov å være seg selv, det tror jeg er litt viktig at du ikke skal endre personlighet når de begynner i barnehagen.

Her kommuniserer førskolelæreren at personalet må møte de ulike følelsene som barnet har med forståelse uansett om de er trøtt. Jeg tolker det hun sier som at hun ønsker å være

tilgjengelig for barnet for å se de ulike følelsene som barnet har. Borberg et al., (2014) hevder at voksne som viser sin tilgjengelighet for barnet, også vil gjøre at barnet lettere oppsøker det for trøst, noe jeg tenker at førskolelærer er bevisst på i denne situasjonen. Alle førskolelærerne i studien var også opptatt av å møte barna der de er uansett hvilke følelser de har, og om de er trygge eller ikke. Videre kommer vi inn på tema at væremåten og humøret til personalet smitter over på barna, og i denne sammenheng viser førskolelærer 3 til effekten av å speile barna:

F3: Jeg testet faktisk det i morges, det med å speile de. Og da ser jeg på en måte at hvis jeg er blid, og hvis jeg er glad, så er de blide og glade. Og hvis de da på en måte blir litt sånn der uggen da, sånn der at nå har jeg det ikke helt sånn som jeg skulle ønske at jeg hadde det. Og hvis jeg da blir litt negativ i ansiktet, da er det kjempetrist, men hvis jeg er veldig blid; vi har det jo veldig fint, dette går bra, kom skal du få sitte på fanget, så er det veldig positivt med en gang.

I utsagnet over skildrer førskolelæreren hvordan hennes følelser smitter over på barna og at barna reagerer positivt når hun viser gode følelser, og motsatt når hun viser vonde følelser. Min tolkning er at hun er opptatt av å møte alle slags følelser hos barnet, men at hun har kunnskap om at når hun er glad smitter det lett over på barnet slik at det også får den gode følelsen av å være glad. Jeg tolker dette som at hun er opptatt av å møte barnas ulike uttrykksformer og akseptere ulikhetene som de møter. Videre tolker jeg førskolelærerens utsagn som at hun er bevisst på å møte både gode og vonde følelser hos barnet, og at hun hjelper det med den emosjonelle selvreguleringen, som både Drugli (2010) og Brandtzæg et al., (2013) skriver om. Drugli (2014) påpeker i denne sammenheng at barn som har lært seg å regulere følelser og stort sett uttrykker positive følelser også vil kunne utvikle sosial kompetanse.

4.3.3 Tidlig innsats

Førskolelærer 1 som hadde et barn som ikke var trygt etter flere måneder, la spesielt merke til barnets usikkerhet under da de brukte video til å observere leken:

F1: Vi filmet hvor vi hadde lek med klosser inne på et rom hvor tre av de eldste barna deltok. Ser på filmen etterpå, så ser du da at to barn leker og et barn som trekker seg bort. Så filmet vi på nytt igjen etter en måned og da så vi det samme da. Og det er det barnet som trengte lang tid i tilvenning da som er utrygt sammen med de andre barna. Dette kommer veldig godt frem da.

Førskolelæreren beskriver at video-observasjon tydeliggjorde usikkerheten til jenta. Slik jeg tolker førskolelærer synliggjorde video-observasjonen jentas usikkerhet i samspill med de andre barna. Hun beskrev videre at de var opptatt av å finne løsninger som kunne få jenta til å bli tryggere i en sosial setting, noe som er i tråd med tankene om tidlig innsats (Vik, 2014). Videre prøvde de å sette barnet inn i ei gruppe med to andre barn for å se hvordan dette fungerte:

F1: Ett tiltak er jo at man har det barnet i gruppe med andre barn. At de er tre i ei gruppe. Så at man går inn i gruppa med det barnet og beskriver så hva som skjer i den gruppesammensetningen da.

Her forklarer hun at de hadde jenta i ei gruppe hvor de beskrev hva som skjedde i gruppesammensetningen. Jeg tolker henne dit hen at ved å beskrive det som skjer i en liten gruppe, kommer den voksne tettere på barnet og har større mulighet til å gi respons enn om de er sammen hele barnegruppa. Dette samsvarer med Anhert et al., (2006) rundt resultatene i studien om voksentetthet og gruppestørrelse, ved at voksne responderer mer oppmerksomt og sensitivt i en liten barnegruppe, sammenliknet med en stor. Førskolelærer 3 peker i denne sammenhengen på at gruppesammensetningen har mye å si og at de opptatt av hva gruppene gjør for barna.

Videre i samtalen går vi over til å snakke om hva som kan skje hvis barnet er i ferd av å utvikle vansker som følge av en utrygg tilknytning. Førskolelærer 1 sier følgende:

F1: M-m, det er som du sier, vi må være ærlige med foreldrene ikke sant, også f.eks. hvis det er i fare for sosial eller emosjonelle vansker som du sa eller det skulle skje noe i ettertid. Da kan vi gå tilbake til at tilvenningen var sånn og så, vi så det allerede da at barnet var utrygt ikke sant, barnet var sånn og sånn og sånn.

Her uttrykker førskolelæreren at foreldresamarbeidet med tanke på å være ærlige med hverandre rundt barnets utvikling er svært viktig. Førskolelærer peker på at de kan gå tilbake til tilvenningen for å si noe om hvordan situasjonen har vært rundt jenta. Jeg tolker dette som at hun er opptatt av samarbeidet mellom foreldrene til jenta som primære tilknytningspersoner, og henne som sekundær tilknytningsperson. Hun snakker også om å se på at barnet var utrygt helt fra starten av, noe jeg tolker som at de allerede da så flere risikofaktorer hos jenta. Dette gjenspeiler tankene til Holland (2013) om at en usikker emosjonell tilknytning sammen med svake sosiale ferdigheter setter barnet i risikozonen for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. Det gjelder dermed å snu risikofaktorene, slik at barnet har mulighet til å få en trygg tilknytning (Drugli, 2010).

Førskolelærer forteller 4 om situasjonen med jenta som ble stående, og jeg spør om hun tenker at situasjonen kunne ha utviklet seg negativt hvis de ikke hadde sett det i tide:

F4: Jeg tenker at det kan det. Det må jo ikke det nødvendigvis, det kan jo hende at man bare bruker litt lengre tid og så kommer man dit uansett, men jeg tenker at det er en risiko for at det skulle ...det kan jo bli, altså det kan jo bli, hvis det blir vanskelig for henne å få til denne tilknytningen og at hun blir stående for seg selv da sett i ytterste konsekvens at hun hadde stått der dag ut og dag inn. Huff, nei, det hørtes grusomt ut. Men så tenker jeg det at det kan jo påvirke det barnet, om ikke for livet så hvert fall for lengre tid.

Her uttrykker førskolelæreren at jenta som ble stående mye for seg selv kan ha blitt påvirket negativt av det. Førskolelærer sier at det ville vært grusomt hvis jenta bare fortsatte å bli stående og de ikke fikk til tilknytningen til henne. Jeg tolker henne som at hun er bevisst på hva som kunne ha blitt konsekvensene for jenta hvis de ikke var tidlig ute og fanget opp situasjonen. Likevel har hun også en bevissthet om at jenta kan ha blitt

preget av det den tiden før de fikk gjort noe med situasjonen. Dette forstår jeg i lys av Bowlby (1973) ved at vi bærer med oss indre arbeidsmodeller av hvordan vi har opplevd samspillet med primære omsorgspersoner og vi utvikler i tråd med Hart & Schwartz (2009, s. 73) en forståelse av virkeligheten rundt oss og danner en oppfattelse av oss selv. I situasjonen med jenta som ikke har vært trygg i barnehagen kan likevel hennes indre arbeidsmodeller endres til å bli positive, ved at førskolelæreren og de andre i personalet fanget opp situasjonen og gjorde endringer rundt jenta Jf. Holland (2013) og tankene om å flytte fokuset bort fra barnet som problem. Det å bli møtt med respekt og få en bevissthet på seg selv var elementer som etterpå trakk fram som gjorde store endringer hos jenta, og kunne forhindre at hun utviklet sosiale og emosjonelle vansker.

4.3.4 Oppsummering

Under analysekategorien *å venne seg til barnehagen*, har jeg sett på flere viktige elementer. Personalet i barnehagen har en betydningsfull rolle med å arbeide mot en trygg tilknytning. Dermed blir deres væremåter og kunnskaper svært viktige i møte med barna som ikke er trygge i barnehagen, da det er ulike måter å tilvenne seg barnehagen.

Som informantene viser, er det barn som trenger tid, barn som trenger mye forutsigbarhet, barn som trekker seg tilbake, eller barn som finner seg veldig fort til rette. Samtidig la førskolelærerne vekt på at de ikke var ute etter å gi barna merkelapper med utrygg tilknytning, men å se på hvordan de kunne hjelpe barna til å bli trygge. Førskolelærerne var opptatt at det var en sammenheng mellom tilstedeværelse, både fysisk og mentalt, det å tolke barns signaler og beskrive det som skjer for barnet. Det blir av stor betydning å møte de barna som oppsøker de voksne, og det å være i nærheten av de barna som ikke gjør det. Dette ser jeg henger tett sammen med forebygging og tidlig innsats. Personalet i barnehagen jobber hele tiden forebyggende ved å ha en god kvalitet i arbeidet de gjør, og det blir dermed beskyttende mekanismer mot det de ønsker å unngå (Roland et al., 2011). De gir de barna beskyttende faktorer og et godt utgangspunkt. Tidlig innsats var dermed noe alle førskolelærerne var svært opptatt av og som kom til uttrykk på ulike måter. Observasjon kom fram som en metode som synliggjorde situasjonen rundt et barn som ikke var trygt og forsterket dermed personalets tanke om at de måtte gjøre endringer. Det å dele inn i grupper var også noe samtlige av førskolelærerne syntes å ha fokus på. I

denne forbindelse så de på sammensetningen i gruppen og størrelsen på den, for å se om det fungerte optimalt.

Foreldresamarbeidet ble videre trukket fram som svært sentralt for å kunne ha en god dialog når noe ikke var i orden. I tilfeller hvor det var bekymringer rundt sosiale og emosjonelle vansker, ble ærligheten med foreldrene sentral for å kunne jobbe med den tidlige innsatsen.

4.4 Kvalitative faktorer i barnehagen

Jeg vil innenfor den siste kategorien gå inn på det jeg kaller kvalitative faktorer i barnehagen. Dette rommer personalets kunnskaper, da styringsdokumentene for barnehagen vektlegger en stadig kompetanseheving hos personalet. Videre vil gruppestørrelse, voksentetthet og kvalitet ved samspill som rommer hyppigheten av kontakt mellom barn og voksne samt personalets holdninger, være en del av dette punktet.

Førskolelærer 2 snakker om størrelsen på barnegruppen og hvilken betydning dette har for de yngste barnas stressnivå:

F2: Jeg tenker at jo større barnegruppen er og jo mer basebarnehage det er, jo høyere er stressnivået. For det er noe med det der at, jeg synes det er bedre for de minste da å komme hit, ikke sant, å komme inn på denne avdelingen, den er min, den kan være ganske stor for en 1-åring, ikke sant, selv om vi andre voksne sikkert alltid kunne ønske oss at den var større. Og hvis du kommer inn i en stor barnehage da hvor du aldri vet helt hvor tilholdsstedet ditt er, du vet aldri helt hvilke voksne som er dine. Ikke sant, da skjønner jeg at små barn blir stressa.

Her forteller førskolelæreren om at det er større forekomst av stress dess større barnegruppen blir. Videre synliggjør hun også sine tanker om at de yngste barna skal komme til barnehagen og føle tilhørighet til sin avdeling. I en stor barnehage er det stort areal å bevege seg på, mange barn og voksne og forholde seg til og førskolelæreren uttrykker at mange barn dermed kan bli stresset. Jeg tolker dit hen at hun er opptatt av de yngste barnas trygghet og at hun er bevisst på at mange barn opplever stress når det er

mange mennesker og stor plass å boltre seg på. I lys av Broberg et al., (2014) vil små grupper dermed kunne skape mer ro for de yngste barna i barnehagen.

Videre viser førskolelærer 2 til at hun stadig vurderer:

F2: Jeg tenker sånn: er barnegruppa for stor for akkurat dette barnet? Trenger den egentlig en mindre barnehage, ikke sant?

Førskolelæreren trekker frem sine tanker rundt gruppestørrelse. Hun stiller seg spørsmålene om barnegruppa er for stor for det aktuelle barnet og om barnet egentlig har behov for å gå i en mindre barnehage. Jeg tolket henne i det hun fortalte at hun var opptatt av å se at barn reagerer ulikt i store grupper, og at noen barn har det bedre i mindre barnegrupper og ved en større voksentetthet. I samsvar med Anhert et al., (2006) vil voksne i mindre barnegrupper i større grad kunne imøtekomme barnets behov enn ved store barnegrupper. Vandell & Wolfe (2000) fant også at barn og voksne samarbeider bedre i små grupper, noe som kan tenkes at førskolelæreren var opptatt av (Vandell & Wolfe, 2000 i Broberg et al., 2014, s. 174). Førskolelærer 3 viser til å sette pris på ulikhetene hun møter, bekrefte og fremme barnet der det er:

F3: Jeg tror jo på en måte at du skal hjelpe alle barn til å bli den beste utgaven av seg selv pleier jeg å si. For det er noe med det at vi er forskjellige, men vi må prøve å bekrefte de der de er. Og er du trygg i bunn, så tror jeg det er lettere for deg å stå i en sosial setting når du er eldre.

Her kommuniserer hun at barn må møtes der de er og at det er lettere å være i samspill senere hvis du har utviklet et trygt utgangspunkt. Min tolkning av førskolelærerens tanker er at vi må møte ulikhet med positivitet. I dette inngår å møte barnets behov og vise at det er bra at vi er forskjellige. Barn som har blitt trygge på seg selv vil også lettere kunne være i samspill med andre senere. Jeg ser dette i sammenheng med Bowlby (1973) og utviklingen av positive indre arbeidsmodeller. Når barn opplever tryggheten vil de bære den med seg videre til nye mennesker og situasjoner det møter og Hart & Schwartz (2009, s. 73) peker på at barnet utvikler en oppfattelse av seg selv. I denne forbindelse mener jeg også at Holland (2013, s. 45) beskyttelsesfaktorer slik som en god emosjonell tilknytning og gode sosiale og verbale ferdigheter vil ha mye å si for å forebygge at sosiale og emosjonelle vansker utvikler seg.

Med tanke på voksentetthet beskriver førskolelærerne at de stort sett er godt nok bemannet. Noen ganger er det likevel sykdom eller viktige møter som gjør at de må bruke vikar. Med tanke på vikarbruk prøver alle barnehagene så godt det lar seg gjøre å bruke faste og kjente vikarer. Ved bruk av mange ulike vikarer hevder førskolelærerne at både foreldre og barna kan bli usikre. Alle førskolelærerne trekker videre frem at foreldrenes syn på vikarene spiller stor rolle for om barna blir trygge på dem. Flertallet av førskolelærerne beskriver også at det ikke alltid er antallet voksne som har noe å si, men at de voksne som er tilstede har den riktige kunnskapen i arbeid med barn. Dermed blir det av stor betydning å heve kompetansen hos personalet i barnehagen, som er i tråd med gjeldende *Rammeplan* (2011) og ny *Rammeplan* (2017). I barnehagen finner vi mange ulike voksne med ulike væremåter og perspektiver, likevel er det noen grunntanker rundt barn som burde være felles. Førskolelærer 5 sier det slik:

F5: Det er det noe med at vi skal jo være forskjellige som mennesker, men vi skal likevel ha noen grunnholdninger og et barnesyn som gagner, og det tenker jeg at det er min oppgave som pedagog og sørge for at vi har.

Hun forteller at hennes oppgave som pedagog er å sørge for felles grunnholdninger og barnesyn selv om personalet er forskjellige. Jeg opplever at førskolelæreren er bevisst i sitt barnesyn og sitt eget veilederansvar. I samsvar med James & Prout (1990) blir dermed tankene om barnet som sosial aktør fremtredende hvor barnets iboende evner settes i fokus. I forlengelsen av barnesyn og holdninger, viser førskolelærer 5 til noe hun kaller for ukas «tenk etter» der hun henger opp en plakat med en setning på avdelingen som personalet skal tenke over den kommende uken:

F5: Vi hadde vi litt på det med tilknytning og setningen da var; «hvordan kan vi sikre at barna får et trygt fang i en travel hverdag?» Og så tar vi opp det her på avdelingsmøte og da diskuterer vi den her biten, hvor viktig det er at man kan være der for barna.

Førskolelæreren forteller om en arbeidsmetode for å skape refleksjon i personalgruppen. Rundt tema tilknytning hadde de en setning som personalet skulle tenke over og senere snakke sammen om det i fellesskap. Slik jeg tolker førskolelærer her er hun opptatt av å skape refleksjon hos personalet og bli bevisst rundt hvordan de kan skape trygghet for barna. Ved endring av holdninger gjennom refleksjon kan det ifølge Pinata (1999) også bedre relasjonskvaliteten mellom barn og voksne betydelig. Jeg ser det førskolelæreren sier i samsvar med Bowlby (2007) og tanken om at barnehagen er de sekundære tilknytningspersonene for barnet. Dermed blir måten personalet forholder seg til barna på svært viktig for hvordan barna opplever møtet med barnehagen. Hun forteller videre:

F5: Grunnen til at jeg gjør det er for at vi skal få likere holdninger i forhold til hvordan vi skal jobbe med de minste barna og hvordan vi skal forstå de små barna. Og også det at jeg mener at det bidrar til litt bedre forståelse hos assistenter også og at det blir gøyere for dem å jobbe med det når de forstår litt mere bakgrunnen for hva vi gjør da.

Her viser førskolelærer til at hun ønsker å jobbe mot felles holdninger og arbeidsmåter rundt de yngste barna. Hun uttrykker som jeg ser det, et ønske om å skape en felles forståelsesramme for de yngste barna. Dette synliggjøres ved at hun verdsetter assistentene sine når de kommer med sine refleksjoner og inkluderes i det som skjer. Dermed kan det skapes noen like holdninger for nettopp hvordan de skal arbeide med de yngste barna. Da det er mange delte meninger om hva som skal være i fokus på i barnehagen, blir slike refleksjoner av stor betydning (Brønseth, i Winger, 2016, s. 260). Førskolelærer 4 viser også til bevisstgjøringen av holdninger blant personalet. Gjennom året har de ulike måter de kartlegger nettopp holdninger rundt kvaliteten og hyppigheten av kontakt de har med barna. De bruker da fargeskjema som de graderer hvor mye kontakt de har hatt med det enkelte barn:

F4: Hvor mange ganger har du hatt positiv kontakt med dette barnet i løpet av dagen? Hvor mange ganger negativ? Eller har du sett barnet i det hele tatt? Det går jo litt på, hva slags syn har du på de ulike barna.

Førskolelæreren snakker om å bli bevisst på om kontakten er positiv eller negativ mellom deg som voksen og de ulike barna og hyppigheten av kontakt mellom dere. Jeg tolker det til at hun er opptatt av at alle barn skal oppleve å ha tilstrekkelig- og samtidig god kontakt med den voksne. Studier av Hansen (2010) viste at det er stor variasjon på hyppigheten av kontakt mellom barn og voksne og hvorvidt pedagogene er i samspill med barna i barnehagen. I tråd med Druglis (2010) blir det av stor betydning at personalet sørger for at alle barn opplever å ha nok kontakt med den voksne, både ved å bli møtt som enkeltbarn og som barn i gruppe. Førskolelærer 4 forteller videre:

F4: For det er jo liksom så lett å si at; du har jo ikke like god kontakt med alle barn, ikke sant. Nei, du har ikke det, men hvem er det sitt ansvar? Det er ikke barnet sitt ansvar i alle fall. Det er ditt ansvar!

Førskolelæreren understreker at man ikke har like god kontakt med hvert enkelt barn, og at det ikke er opp til barnet å gjøre noe med kontakten. Min tolkning er at førskolelærer er bevisst på at hun som voksen som må få bedre kontakt med barnet dersom kontakten ikke er optimal. På denne måten er det alltid er den voksne som har ansvar for relasjonen og som må jobbe for å få god kontakt med barnet, og samtidig øke mulighetene for en trygg tilknytning (Holland, 2013). Da ny Rammeplan for barnehager iverksettes høsten 2017, blir dette et avrundende tema for samtale og vi snakker om innholdet i det nye høringsutkastet for Rammeplan. I denne forbindelse trekker førskolelærer 2 frem viktigheten av å se at barn er ulike, og ønske om at dette kommer mer fram i lyset:

F2: Jeg ønsker meg mer det å se at barn har ulike behov, at det på en måte skal stå mer om da, i dokumentene for barnehagen.

I utsagnet uttrykker hun et ønske om at det skal stå mer om ulike barn i dokumentene for barnehagen. Jeg tolker henne som at hun er opptatt av at barns forskjellighet skal løftes fram i styringsdokumentet og at det kan bidra til å styrke arbeidet i barnehagen med å tilrettelegge for barna på ulike måter. I tråd med gjeldende *Rammeplan* (2011) er barna ikke en ensartet gruppe og dermed blir det å møte ulikheter hos barn på en god måte et godt utgangspunkt å starte når en skal skape trygg tilknytning og jobbe forebyggende for sosiale og emosjonelle vansker.

4.4.1 Oppsummering

Gjennom punktet om *kvalitative faktorer i barnehagen*, har det kommet frem noen fremtredende tanker som jeg ønsker å sette lys på. Et av de viktige punktene var størrelsen på barnegruppa. Som tidligere vist til i under analysekategorien tidlig innsats, var personalet opptatt av å dele barna inn i små grupper og se på sammensetningen i gruppene. Videre har det også kommet frem at store barnegrupper kan ses i sammenheng med barnas stressnivå og dermed gå på bekostning av opplevelsen av trygghet og ro. Dermed var samtlige av førskolelærerne opptatt av å dele inn i barna i grupper med tanke på kunne legge til rette for å møte de ulike barnas behov på en best mulig måte. I sammenheng med gruppestørrelse, ble også voksentettheten i barnehagen et viktig funn. Selv om mange gjerne skulle hatt en større voksentetthet, uttrykket førskolelærerne at det kvaliteten i samspillet stort sett kom an på samarbeidet og hvordan personalet tar i bruk sine kunnskaper.

Syn på barn og holdninger hos personalet var også et tema hvor refleksjon synes å være sentralt for å inkludere assistenter og la de få et eieforhold til det som skjer i barnehagen. Da personalet i barnehagen er de sekundære tilknytningspersonene for barnet blir også hyppigheten av kontakt mellom barn og voksne betydningsfullt for samspillet. Flere undersøkelser viser at det er stor variasjon på hvor mye kontakt pedagogene har både med enkeltbarn og med barn i gruppe. Bevisstheten rundt at det er de voksnes ansvar å skape positiv kontakt og en god relasjon til barnet synes å være gjennomgående hos førskolelærerne i studien. Alle disse kvalitative faktorene synes å ha betydning for å kunne skape trygghet for barnet og møte det der det er og dermed gi kunne fungere forbyggende for utvikling av eventuelle vansker.

4.5 Oppsummerende tanker fra analysearbeidet

Gjennom de overordnede punktene i analysen rundt *trygg tilknytning, å venne seg til barnehagen* og *kvalitative faktorer i barnehagen*, har jeg skapt sammenheng med mine forskningsspørsmål og min problemstilling. Jeg vil derfor trekke frem noe av det viktigste som kom frem i analysedelen.

1. Foreldrenes rolle

Foreldrene er de primære tilknytningspersonene for barna. Deres tilgjengelighet, sensitivitet og evne til å respondere på barns signaler, spiller stor rolle for barnets trygghet og barnets videre utvikling. Grunnlaget som legges hos foreldrene blir med videre til barnehagen hvor barna skal knytte seg til barnehagepersonalet, barnets sekundære tilknytningspersoner. Analysen har belyst at de barna som har med seg noe trygt hjemmefra og har opparbeidet tillit til sine foreldre, i de fleste tilfeller har lettere for å takle overgangen til barnehagen. Når barn har fått erfare å bli trøstet når de er lei seg, vil det også kunne bli lettere å stole på at andre voksne vil kunne gjøre det samme når foreldrene ikke er tilstede. Dermed blir søken etter trøst et tegn på trygg tilknytning, ved at barnet oppsøker personalet og klarer å roe seg ned i fravær av sine foreldre. For at barnet skal kunne bli trygg i barnehagen, må også foreldrene vise at de er trygge. Dette kom tydelig fram hos samtlige førskolelærere som viser til at foreldrenes følelser lett smitter over på barnet. Hvis de viser at det er greit å levere fra seg barnet i barnehagen, vil også barnet kunne synes at det er greit å være der. En tydelig avskjed i form av et markert «ha det» og ha en fast plass og vinke fra, synes å være den beste løsningen ifølge førskolelærerne. Ved å ha samme avskjedsrutine hver dag vil det også kunne skape forutsigbarhet hos barnet, noe som blir spesielt viktig for de yngste barna.

2. Barnets signaler og betydningen av gråt

Det andre punktet, viser til måten den voksne er tilgjengelig for barnet på, både når det gjelder å tolke barns uttrykk, hvordan det gis respons til barnet og måten barn trøstes på. Fysisk og mental tilstedeværelse hvor den voksne møter barnet hvor det er, og klarer å gi barnet den trøsten og støtten som det trenger for å bli trygg, blir helt avgjørende for å kunne utvikle en trygg tilknytning. Samtlige av førskolelærerne hadde kunnskaper rundt trygghetssirkelen og brukte den som en arbeidsmetode i barnehagen. Det å finne en balansegang mellom å la barna få utforske og samtidig være i nærheten for trøst og beskyttelse ble trukket fram som viktig i dette arbeidet. Som tidligere nevnt, er barnets gråt og søken etter den voksne i de fleste tilfeller et tegn på trygg tilknytning hos barnet. Likevel kan barnet gi uttrykk for hvordan de har det på mange ulike måter. Mange av de yngste barna har ikke utviklet et godt språk, og dermed må personalet være gode på å tolke signaler som barnet sender for å vite hva barnet har behov for til enhver tid. Barn som har et utrygt utgangspunkt kan i mange tilfeller skjule sine følelser, og dermed kan det være vanskelig for personalet å fange opp det, da mange barn tilsynelatende ser ut til

å finne seg fort til rette. Et viktig funn som kom fram i analysen var at mange barn ikke gir uttrykk for at de trenger støtte, men i stedet trekker bort fra den voksne. Dette kan være et tegn på at barna ikke er trygge da ikke har blitt møtt rundt sine behov, og dermed ikke bærer med seg forventningen om å bli trøstet slik som mange av de trygge barna gjør. Dermed må personalet være i nærheten for å gjenkjenne og ta tak i når barna trekker seg bort for å vise at de er emosjonelt tilgjengelige for barnet.

3. Arbeid med forebygging og tidlig innsats i barnehagen

Det tredje punktet viser til pedagogenes viktige oppgave rundt å kunne møte barnets behov og gi det en balansegang mellom å være en trygg havn å søke til når de trenger trøst eller beskyttelse, og en trygg base å utforske fra når de trenger støtte til å utforske. Å kunne opparbeide tillit til nye voksne kan ta tid, men arbeidet som gjøres rundt dette vil være helt essensielt da det påvirker barnets indre arbeidsmodeller for hvordan barnet forventer å bli møtt av andre mennesker senere. Videre spiller det stor rolle for hvordan barnet er i samspill med andre, og i sin utvikling. Tryggheten må dermed være tilstede hos barnet for at det skal kunne ha det bra i barnehagen, etablere relasjoner til andre og for at det skal kunne utvikle seg og lære. Jeg tenker at personalet i barnehagen jobber forebyggende når de har generell god kvalitet i det de gjør. Med tanke på forebygging av sosiale og emosjonelle vansker, kan det være nyttig å opprettholde de beskyttende faktorene rundt barna og redusere risikofaktorene på et tidlig tidspunkt. Samtidig blir et systemteoretisk perspektiv sentralt, da man flytter fokuset bort fra individet til å se på miljøet rundt barnet og hvordan voksenstilen påvirker barnet. Personalet i barnehagen blir i de fleste tilfeller de sekundære tilknytningspersonene for barnet og dermed får de en sentral rolle i barnets liv. Førskolelærer 1 uttrykte tidligere at man må bli glad i barna og jobbe ut fra det for å kunne gi dem trygghet, og det tenker jeg er helt avgjørende i denne sammenheng.

5.0 Drøfting, viktige funn og veien videre

5.1 Innledning

Min studie om tilknytning har som formål å finne ut av hva førskolelærere er opptatt av, og hva de vektlegger når de skal skape trygghet for barn, og hvordan de forteller om møter med ulike barn og gjør tilpasninger i deres hverdag for å forebygge for sosiale og emosjonelle vansker. Denne drøftingen vil belyse de områdene som har vært i fokus i studien. Først vil de viktigste funnene fra studien bli presentert. Dette vil ses i sammenheng med bruk av hermeneutisk tilnærming og mitt syn på barn som subjekter. Tilslutt vil tanker jeg har om hvordan veien videre ville vært hvis jeg skulle fulgt opp denne studien.

5.2 Viktige funn i studien

Når jeg skal redegjøre for funnene i studien vil jeg se dem i lys av mine to forskningsspørsmål og tilslutt se dem i sammenheng med min overordnede problemstilling.

Hvordan møtes barn og foreldre når barn starter i barnehagen?

Min studie har synliggjort det andre studier også viser, at barn kommer til barnehagen med ulike utgangspunkt og forutsetninger. Mine informanter forteller at barn reagerer ulikt på å gå i barnehagen, og det er store variasjoner i hvor lang tid det tar før de finner seg til rette. Barn kan ha sårbare perioder og noen trenger lengre tid enn andre. Studien viser at førskolelærerne er opptatt av at alle barn trenger å bli sett og bekreftet uansett utgangspunkt, enten de er trygge eller ikke. Noen trekker seg bort fra andre barn og ønsker å leke litt alene, mens noen trives best med å leke sammen med andre. Denne kunnskapen ser ut til å være veldig tilstede blant førskolelærerne i studien og er i tråd med Drugli (2010) som peker på at man må tilpasse seg barnet. Sensitiviteten og fleksibiliteten som førskolelærerne forteller om i møte med nye barn og foreldre, forstår jeg som at de i stor grad er villige til å tilrettelegge for ulikhetene de møter hos barna.

Jeg vil løfte fram det informantene formidlet om barn som finner seg fort til rette. En av førskolelærerne i studien ga uttrykk for at de barna som søker trøsten, får den støtten de

trenger til å bli rolige, mens hos de barna som ikke kommer vil stressnivået i mange tilfeller kunne øke. Når dette skjer er det lett å bli glemt i mengden da man ikke får gitt uttrykk for at man trenger beskyttelse og støtte. Tilknytningssystemet er mange ganger aktivt over lengre tid og stressnivået øker. Hos noen barn med desorganisert tilknytning, kan de verste fall deaktivere tilknytningssystemet og skjule behov for nærhet og kontakt (Broberg et al., 2014). Barn som derimot kommer for å få trøst får oftere en trygg tilknytning både i barnehagen og hjemme. En mulig årsak til det kan være at barna ofte viser uttrykk for hva de føler, kommer til den voksne for å få organisert følelsene sine, finne roen og få støtte til å utforske (Powell et al., 2015). Kunnskapen om at trygghet fungerer som en grunnmur som gjør at barnet kan ha en balanse mellom selvstendighet til å utforske, og avhengigheten det har til den voksne for beskyttelse og trøst (Powell et al., 2015). Selv om førskolelærerne ikke brukte uttrykket indre arbeidsmodeller, tolket jeg det slik at de eide kunnskapen om dette. Når barn erfarer trygge tilknytningsforhold hos sine primære omsorgspersoner bærer de med seg erfaringene som indre arbeidsmodeller i møte med nye voksne og barn i barnehagen. Det vil dermed kunne bli lettere å etablere en trygg tilknytningsrelasjon til personalet i barnehagen, som ofte blir de sekundære tilknytningsspersonene for barnet. Personalet må dermed være opptatt av å opprettholde de beskyttende faktorer hos barnet slik at det bevarer den trygge tilknytningen.

Hvordan anvender førskolelærere sin kunnskap for å skape trygghet for barn?

Med den kunnskapen som er rundt forebygging av sosiale og emosjonelle vansker og betydningen av en trygg tilknytning, må førskolelærerne aktivt søke og ta i bruk denne for å skape trygghet for barna. Min tanke er at arbeidet som gjøres i barnehagen rundt etablering av trygg tilknytning vil kunne fungere forebyggende for utvikling av sosiale og emosjonelle vansker. Ved at barnet blir møtt rundt sine behov for trøst og støtte i sin utforsking, samtidig som den voksne skaper forutsigbarhet for barnet ved å sette ord på følelser og det som skjer rundt barnet, tror jeg at barnet vil utvikle en tro på seg selv i møte med andre mennesker og fungere godt i samspill med andre. Førskolelærerne trakk fram foreldrenes ulike reaksjoner som betydningsfulle for hvordan barna takler å starte i barnehagen. Flere snakket om at følelsene smitter over på barna. I de situasjonene hvor foreldrene framsto som trygge, viste de til at barna også lettere kunne bli trygge. I motsatt tilfelle påvirket det barnet svært negativt når foreldrene dro ut avskjeden i barnehagen eller viste tydelige tegn til usikkerhet i overleveringen. Det kan dermed tenkes at mange

foreldre trenger veiledning av personalet og mer kunnskap rundt dette. Hos barn som har et utrygt utgangspunkt, må personalet møte barnet der det er og jobbe målrettet med tidlig innsats for å kunne redusere risikofaktorer hos barnet, og dermed skape trygghet for det.

Hvordan jobber førskolelærerne på småbarnsavdeling for å skape trygg tilknytning som et ledd i å forebygge sosiale og emosjonelle vansker hos barn?

Gjennom analysene av intervjuene har kunnskaper hos førskolelærerne rundt tilknytning og forebyggende arbeid blitt synliggjort. Innledningsvis i oppgaven skrev jeg om perspektivet rundt å se på barn som subjekter som har iboende evner. Ut fra det førskolelærerne forteller om å imøtekomme barnas og møte deres ulike behov rundt trygghet og i støtte til utforskning, forstår jeg det som at de er opptatt av å være en *Trygg base* og en *trygg havn* for barna. I tillegg viser mine funn at en god pedagogisk praksis hvor førskolelærerne tolker barna, bekrefter dem der de er, beskriver hva som skjer og skaper forutsigbarhet med grupper, kan fungere forebyggende mot utvikling av sosiale og emosjonelle vansker. Den tidlige innsatsen synes å komme til uttrykk der hvor førskolelærerne fanger opp og løser situasjoner som oppstår. Sett i sammenheng med min overordnede problemstilling vil førskolelærerne kunne skape trygg tilknytning for barna ved å skape en god relasjon bygget på tillit hvor de responderer sensitivt på barnets signaler og viser at de er tilstede og tilgjengelige for barna. På denne måten mener jeg at de kan skape en god utvikling for barna og være et ledd i forebygging av sosiale og emosjonelle vansker.

5.3 Veien videre

Gjennom transkribering av intervjumateriale og analysen har det dukket opp flere spørsmål som det kunne vært interessant å se videre på. Jeg kunne fulgt opp denne studien ved å innta en rolle som observatør hvor jeg muligens kunne sett en større sammenheng mellom det førskolelærerne sa og det som skjedde i praksis og skapt et viktig bilde rundt det førskolelærerne fortalte om, ettersom det mange ganger kan være forskjell på dette. Gjennom arbeid med denne masteroppgaven har spørsmål knyttet til spesifikke vansker dukket opp. For eksempel har jeg blitt nysgjerrig på kommunikasjon og tolkningen av barnets uttrykk. På en annen side kunne det også vært interessant å undersøke sammenhengen mellom forekomsten av språkvansker som følge av sosiale og emosjonelle vansker og motsatt.

6.0 Litteraturliste

- Abrahamsen, G. (2015) *Tilknytningsbaserte barnehager*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Anhert, L., Gunnar, M., Lamb, M. og Barthel, M. (2004) *Transition to child care: associations with infant-mother attachment, infant negative emotion, and cortisol levels*. Child development, 75, 639-650.
- Anhert, L., Piquart, M. og Lamb, M.E. (2006) *Security of children`s relationships with nonparental care providers: A meta-analysis*. Child development, 74, 664-679.
- Barnehageloven (2005) *Lov om barnehager*. Hentet 22.03.17, fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Bowlby, J. (2005) *A secure base. Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Bowlby, J (1984) *Attachment*. London: Pelican Books.
- Bowlby, J. (1973) *Attachment and loss. Vol. 2: Separation*. New York: Basic books.
- Bowlby, J. (1987) *Separation, Anxiety and Anger*. London: Pelican Books.
- Bowlby, R. (2007) *Babies and toddlers in nonparental daycare can avoid stress and anxiety if they develop a lasting secondary attachment bond with one carer who is consistently accessible to them*. Attachment and Human Development, 9, (4) 307-319.
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. Og Øiestad, G. (2013) *Se barnet innenfra. Hvordan jobbe med tilknytning i barnehagen*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Broberg, A., Almquist, K. og Tjus, T. (2006) *Klinisk barnepsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Broberg, M., Hagström, B., Broberg, A. (2014) *Tilknytning i barnehagen-hva betyr trygghet for lek og læring?* Oslo: Cappelen Damm.
- Brønseth, J. (2016) *Barnehagen som kompletterende miljø for de yngste*. I Gulpinar, T., Hernes, L., Winger, N. (2016) *Blikk fra barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget. 15, 259-274.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Drugli, M, B. (2010) *Liten i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm As.

- Drugli, M, B. (2014) *Emosjonell utvikling og tilknytning*. I Glaser, V., Størksen, I, Drugli, M, B (red): *Utvikling, lek og læring i barnehagen*. Forskning og praksis. Bergen: Fagbokforlaget. 47-73.
- Drugli, M, B., Solheim, E, Lydersen, S, Moe, V, Smith, L & Berg-Nielsen, TS (2017). *Elevated cortisol levels in Norwegian toddlers in childcare*. Early Child Development and Care. Hentet 30.04.17, fra: <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2016.1278368>
- Eliassen, E. (2012) *Does Childcare Make Children More Stressed? A Meta-Analysis of the Effects of Childcare on Children`s Cortisol Levels*. Oslo: Høgskolen I Oslo og Akershus.
- Forvaltningsloven § 13. (2010) *Opplysninger om høyeste fullførte utdanninger*. Hentet 01.12.16, fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-13---Forvaltningsloven--13---opplysninger-om-hoyeste-fullforte-utdanning/id594471/>
- Gopnik, A., Meltzoff, A, N., Kuhl, P, K. (2002) *Den lille, store forskeren*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Grønmo, S. (2016) *Samfunnsvitenskapelige metoder*, 2.utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hansen, O.H. (2010) *Ingen tid til tilknytning*, i V.Bye Jensen. Tema Vuggestuepædagogik. Børn & Unge 25:17-19.
- Hart, S., Schwartz. R. (2009) *Fra interaksjon til relasjon. Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore & Fonagy*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- James, A., Prout, A. (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the sociological study of Childhood*. London: Falmer.
- Kunnskapsdepartementet (2011) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Rammeplan for barnehager (2017) *Forskrift for om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 25.04.17, fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-04-24-487>
- Kvale, S., Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*, 3. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Maxwell, J, A. (2013) *Qualitative research design – an interactive approach*. London: Sage publications.
- Midthassel, U, V., Bru, E., Ertesvåg, S, K., Roland, E. (2011) *Tidlig intervensjon og systemrettet arbeid for et godt læringsmiljø*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Moffitt, T.E., Avshalom, C., Harrington, H. Og Milne, B, J. (2002). *Males and the life-course persistent and adolescent-limited antisocial pathways*. Development and psykopatthology, 14, 179-207.
- Nordahl, T., Sørli, M. - A., Manger, T., Tveit, A. (2009) *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget.
- NOU 2012:1. (2012) *Til barnas beste – Ny lovgiving for barnehagene*. Hentet 25.03.17, fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-1/id669113/>
- Pinata, R. (1999). *Enchanging relationships between children and teachers*. Washington DC: American Psychological Association.
- Powell, B., Cooper, G., Hoffman, K., Marvin, B. (2015) *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Qvortrup, J. (1994) *Childhood matters: an introduction*. I: J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta & H. Wintersberger, red. *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Policies*. Aldershot: Avebury: 1–23.
- Ringdal, K. (2014) *Enhet og mangfold, samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*, 3.utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Statisk sentralbyrå (2016) *Antall barn i barnehagen mellom ett og to år*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager>.
- St.meld.nr.41 (2008-2009) (2009) *Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 03.03.17, fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-41-2008-2009-/id563868/sec1>
- Vik, S. (2014) *Barns deltakelse og tidlig innsats: et pedagogisk bidrag til forståelse av tidlig innsats i norske barnehager*. Tidsskrift for nordisk barnehageforskning. 2014(8), 1-13. Hentet 05.11.16, fra: <https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/647/1052>

Oversikt over figurer

Figur 1.1: Circle of security (COS)

Hentet 20.04.17, fra: <https://www.psykologforeningen.no/publikum/velkommen-til-psykologhjelp/hva-er-tilknytning>

Vedlegg

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om tilknytningsproblematikk i barnehagen.

«Tilknytningens betydning for en trygg oppvekst»

Bakgrunn og formål for studien

Jeg er student ved masterstudiet pedagogikk med spesialisering i spesialpedagogikk ved Høgskolen i Sørøst-Norge. Våren 2017 skal jeg arbeide med min masteroppgave som handler om tilknytning, og hvordan dette arbeides med i barnehagen. I den forbindelse skal jeg gjennomføre en intervjustudie blant pedagogiske ledere ved småbarnsavdeling ved ulike barnehager. Jeg er glad for at du har sagt deg villig til å motta informasjon om mitt prosjekt.

Formålet med studien vil være å få et innblikk i førskolelærers tanker om hva de vektlegger- og hvordan de jobber med tilknytning på en småbarnsavdeling i barnehagen, som utgangspunkt for barnas videre utvikling. Ettersom stadig flere barn under 3 år starter i barnehagen, blir voksentettheten og relasjonene mellom de yngste barna og personalet svært viktig for tilknytningsproblematikken, og dermed relevant for meg å undersøke i min studie.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i denne studien vil innebære å delta på et intervju med varighet på ca. 30-45 minutter. Intervjuet vil foregå på din arbeidsplass, hvis det er tilgjengelige rom for intervjuet. Selve intervjuet vil foregå som en faglig samtale der jeg har forberedt noen spørsmål på forhånd rundt tilknytningsproblematikk, og det vil stilles utfyllende spørsmål underveis. Det vil bli gjort notater underveis og intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker. Det vil være totalt 5 informanter fra ulike barnehager som deltar i denne studien, hvor intervjuene gjennomføres enkeltvis mellom prosjektleder og informant.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alt materiale vil bli anonymisert. Det vil være jeg som masterstudent og min veileder ved HSN som vil lese det innsamlede materiale. Utdrag fra intervjuene vil bli publisert i min masteroppgave, men deltakere i studien vil ikke kunne gjenkjennes i publisasjon.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.17. Lydopptak vil da slettes og dermed ikke være tilgjengelig for noen etter prosjektets slutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i denne studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger fra deg bli fjernet. Studien er ikke meldingspliktig til Personvernombudet for forskning (NSD) fordi det ikke vil bli lagret personopplysninger.

Jeg håper du vil være en av mine informanter! Jeg vil ta kontakt med deg i uke 3 for å få en bekreftelse på deltakelse og gjøre avtale. Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med meg eller min veileder Solveig Nordtømme, telefon 31 00 92 12. Mail: solveig.nordtomme@hbv.no

Vennlig hilsen:

Marit Johannesen Stiklestad

Telefon: +47 90 96 03 98

Mail: Marit.J.Stiklestad@student.hbv.no

Samtykke til deltakelse i forskningsprosjektet: «Tilknytningens betydning for en trygg oppvekst»

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Spørsmål til intervju

- 1. Hva er du opptatt av når du skal skape trygghet for barn?**
- 2. Kan du gi meg noen fortellinger på ulik oppstart for ulike barn?**
- 3. Kan du fortelle kort om hva du vektlegger med tanke på;**
 - Foreldresamarbeid**
 - Personalsamarbeid**

Vi vet i dag at mange barn utvikler- eller står i risikozonen for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. Samtidig viser Drugli (2014) til at barn som har vansker med å regulere sine følelser, strever med relasjoner til jevnaldrende. Drugli (2014) viser også til at barn som skårer høyt på forståelse av andres følelser, også skårer høyt på sosial kompetanse.

- 4. Hvordan tenker du at god tilknytning kan bidra til å forebygge sosiale og emosjonelle vansker?**